

503

PEDRO KRUSTEN

VASEMA KÄEGA

JUTUSTISI

V. a.

"Talupermaise" A.

tutvumiseks ja arvustamiseks.

Eesti Kirjanikkude Liidu Kirjastus.

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU KIRJASTUS

1 9 3 4

20919

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
66502

J. Mällo trükk, Tartus 1934.

A-9085

HEIN KIRJASTUS

ARMASTADES PIMEDUSSE

I

Õhtupoolikul lähen vanalinnast agulisse, Ulgulinna. Mäepuiesteele jõudes seletan kaugussinas linnataguseid metsi nagu sinkjaid paelu, näen järve ja terakest merd nagu läikivaid klaasikilde kevadises hõbeaurus. Need on tuntud ja armsad kaugused. Minu laskudes need kaovad kiirelt punaste vabrikukorstnate ja mustade pappkatuste varju. Silmi ette kerkib aguli näotumaid majakaste, viletsaid vürtspoode ja roppe restorane. Kuid minule on agul siiski armas, ma lähen sinna nagu oma koju. Kollased majakastid seisavad reas vastu pealelõunast päikest, poriseil seinul sumiseb lõbusaid kärbseid. Naisi kõssitab hooviväravais nagu soojendavaid madusid päikesepaistel, lapsi hüpleb tänaval nagu näljaseid varblasi. Kus leidub säärast idüllilinnaelus mujal kui agulis? Vaid aegajalt punane autobus läbib tänavarahu, paiskab lastekarja sillustikult kõnitatele nagu pori.

Mina käin agulikinos viiulit mängimas.

See on väike kino, siin jookseb hiliseid filme. Hüplevad linal perult, värisevad nagu vanadusest, katkevad nagu lubjastunud veresooned. Siin käib kehva rahvast. Vahel vaatan saali, näen: inimread kaldunud ettepoole kumarasse, valgustatud lina on nagu ähmane keldriaken, kust läbi päike kisub lahjasid kartulikasve enda poole pimeduses viltu. Kõik längus ette, vaid mõni harv joobnu toolil seljakili, magab. Esiridades läikimas noorte sulide silmi, valendamas näolappe, mus-

tendamas avatud suid. Aegajalt sulide käed pilluvad püksitaskust suhu seemneid, suud siis kinni. Ent naljapiltide joostes suud kargavad lahti naeruks, paisates seemneprahti pikas kaares pimedusse.

Mina teen sellele rahvale muusikat. Mina ja Luise Leek, tema klimberdab klaverit. Tema on õnnetu naine, ta mees pagenud Austraaliasse peitu võlausaldajate eest. Naine on sunnitud teenima leiba iseseisvalt. Tal on millestki puudus, millestki üliküllus, ta on rahutu. Tal olevat igav. Kurdab seda minule. Mina ei viitsi tunda talle kaasa. Naljatan, kui teil on igav, minge kinno. Ta vihastub.

Mina olen oma eluga rahul, minul ei ole igav. Õhtuti sammun tagasi vanalinna, kõnnin pikkamisi. Mul on aega vaadata tornide taga kollendavat taevast, pinkidel istuvaid paare. On ilus kevadõhtu. Mind ei oota keegi. See on kena, et mind ei oota keegi. Mu süda on rahul, ma jään uniseks ja lähen magama.

Hommikul kõnnin Maarjaparki jalutama, ennelõunane aeg on vaba. Mõtlen minnes: pargini kulub pool tundi. Seisatun akende taga, vaatlen lastevankreid ja hobuseriistu, asju, mida ma sugugi ei vaja. Enne ei vaata kella kui pargi suus. Siis näen: olen jõudnud siia kahekümneviie minutiga. Sammun tagasi punase bensiinjaamani, sealt uuesti parki. Nii kulub veel veerand tundi. Nii ma viidan oma aega. Ning nõnda läheb minu päevi.

Jalutan täna jälle Maarjapargi põliste puie all rohelises hämaruses. Päikesepaisteline liivakast ajab üle ääre abituid mudilasi. See on nagu ukseraam tulevikust, kust uus põlv roomab tungeldes ellu. Vanade kastanite varjus pinkidel istub elatanud inimesi, kortsunud põsed kumaras all heledate päikesevarjude, üle koltunud raamatute.

Valgus ja vari.

Valguse kuldliblik lendab mu käele, varju sinilind õlale. Õlalt sinilind põlvele, käelt kuldliblik põsele. Siin on ennelõuneti säärane idüll, et ringuta kõik liikmed paigast.

Lähen ringiratast läbi pargi, mööda valgest lossist, tiigiveeri, kaudu kaugeid ja kõveraid teid. Ma ei kohta kedagi. Keda ma peaksingi kohtama? Varblane hüppab teel. Vast teda? Naeratan.

Siis näen pingil tütarlast. Eile ta laskis peegliga päikesehelgi mulle silma. Täna lähen teda kiusama. Istun ta kõrvale ja vaatan talle hetk vaikides. Siis ütlen ärritatud häälel:

„Pean teile midagi pihtima.“

Ta vaatab korraks minule, ta silmad on arad ja sõjakad ühtlasi. Ta ei lausu mulle sõnagi. Jätkan:

„Nägin teid öösel unes. Olete pahane? Ega pahandumine midagi aita, unenäod kingitakse meile, see pole vargus.“

Ta ei vasta mulle veelgi midagi, ei võta mind jutule. Ta on tütarlapselikult häbelik. Mina olen mehelikult pealetükkiv.

„See uni oli nii: Teie valasite helepunast viina klaasi ja ulatasite mulle. Mina jõin ja joobusin. Läksin mööda tänavat ja laulsin. Peatusin vitriinide ees, vahtisin end klaaside öises sügavuses ja näitasin keelt. Mida inimene kõik unes ei näe! Siis liikusin jälle edasi, lauluga. Kusagil toetusin laternapostile. Kummaline! Mäletan selgesti: tundsin õla vastas raua külmust, mis äkki muutus ihusoojuseks. Ehmusin, vaatasin: post võtab ülalt laterna pihku, moonduv politseinikuks. Mingi vanamoeline politseinik, latern peos, pimedal tänaval. Ja mina ikka tema najal. Vaatas kurjalt ülalt alla, hakkas liigutama, mind arestimajja viima. Hoidis kõvasti kinni. Mul veel praegu unenäo painav mure sees: kuidas saada lahti? Siis tuli kummaline idee: kui saan rattaks, siis pääsen minema. Eks ole imelik: „kui saan

rattaks“. Lõin enese vihti hundirattaks, veeresin vuhti autole alla ja kihutasin kaugusse. Aga politseinik võttis taskuraamatu ja märkis sinna: 279. Siis virgusin. Veel ärkvel olles süda tegi sees vaeva: kirjutas numbri üles, ta saab mu ikkagi kätte!“

Nüüd tüdruk ei saa jääda tõsiseks, nüüd naeratab.

Ulatan talle oma käe, ütlen oma nime. Ta võtab mu käe vastu, ma kuulen tema nime:

„Vilma Sumelaid.“

Ta püüab olla mõistlik ja arukas, kuid mina kõnelen vaid lõbusaid absurde. Ma ei tea isegi, kust need naljatlevad sõnad mu keelele kerkivad, see on vist isase mängu ilutulestik.

Mu kepp kirjutab jalge ette liivasse: V. S.

„Mida need tähendavad?“ pärib Vilma Sumelaid huvitatult.

„Midagi,“ ütlen, „keegi vana tuttav tuli meele ja käsi kohe kirjutas V. S. — Vana Söber.“

„Ah, soo!“

Ta tõuseb minekuks, ma saadan teda. Ta elab Pargi tänaval. Vaatan lahkumishetkel temale nagu ookeanilendurile.

„Kas näeme veel kunagi üksteist?“

„Kes teab.“

„Kus viibite täna õhtul?“

„Ei kusagil.“

Seisame siis veidi vaikides. Kuni tema küsib:

„Aga teie?“

„Ah, mina? Ma olen kino ‚Illusioonis‘.“

„On seal ilus tükk?“

„Ma ei tea.“

„Mis teie sinna siis lähete?“

„Ah, mina? Ma olen tuletõrjuja.“

Ta astub läbi aia, kaob ukse taha, ei vaata tagasi.

Mina tõstan käe näo ette, ma nuusutan: tema lõhna on minu peos. Hingan seda sisse nagu midagi joovastavat. Naeratan natuke enda pärast.

Õhtul ütlen Luise Leegile kinos:

„Täna nägin ilusat tütarlast, sellest piisab mulle, et olla ülevas meeleolus mitu päeva. Inimene vajab õnneks õige pisut. Ma tahaksin praegu naerda ja teha vallatust, ma kõditan teid sõrmega kaenla alt.“

Luise Leek kutsub mind pärast etendust enda poole, tal olevat kõnelda mulle midagi tähtsat.

Kuidas võib olla temal minu jaoks midagi tähtsat!

„Head aega,“ ütlen pärast etendust Luise Leegile, „ma pean minema veel kuhugi mängima, mind oodatakse ühte perekonda, seal on pidu.“

Kõnnin tänaval ning mul on tunne, nagu oleks mind ootamas tõesti kusagil pidu. Jõuan Pargi tänavale, seisatun ühe maja ees. Vallatuid soove on liikumas minus: kui vajutada kellanupule, mis siis? Kojamees tõuseb voodist, tuleb siunama. Siis mina küsin: „Vabandust, kas siin elab Peeter Šeedripuu?“ Või tuleb avama tütarlaps Vilma Sumelaid? Sellele mina naeratan, sellele ütlen: „Vabandust, teie unustasite oma lõhna minu pihku.“

Ma tahaksin teha nüüd natuke koerust.

Täna mul pole und, täna ma ei lähe magama. Jalutan Maarjaparki, istun sellele pingile, kus päeval olime kahekesi. Sulen silmad, mul pole mõelda midagi. Valge öö on üürrike. Avan silmad: hiline armastajapaar lahkub eemalt pingilt nagu hääletu öövारी, varajane lind hakanud juba häälitsema.

Nüüd minagi lähen koju.

Juba madalat kulda mängleb pargipõhjas, juba inimkogugi liikvel. See on vana Muru Aadu, hall pargivaht. Ta on nii längus, et pikad käed lohisevad jõuetute tiibadena järele. Vanadus koolutab teda hauda. Sammude taktis ta pea tudiseb soonelise kaela otsas,

pea on väheke viltu, suu avali hambatüükaga. Ametlikult ta pole ammugi enam pargivaht, kuid ise ei näi seda teadvatki. Muudkui liigub aga rehaga oma riigis ringi, vana silm teraselt valvamas, et kõik oleks kenasti korras.

Hull teeb hommikusi visiite pinkidele, iga ees kumardudes maani.

Kuidas tervis on, kas olete kõik alles?

Mida ta silmitseb nii teraselt maha? Vist mõistab veerida pingiesistelt teepärgamentidelt jälgede sala-keelt, oskab lugeda neist öiste külaliste temperamendi suurust, kire kangust.

Võtab maast ja vaatleb sõrmi vahel. Leiab ta midagi? Armastajad on hajameelsed, kaotavad. Pargivaht vist nopib pinkide eest taskukelli — armastajad ei küsi, mis aeg on, milleks neile taskukellad! Vana vist korjab hõbetükke, millede väärtus langenud armunute taskus nullini — on leitud võrratult kallihinnalisem varandus.

Sammun Muru Aadust mööda, märkan ta peos püksinööpe. Tänapäeva armastajad muud siis ei unusta.

Aga mina unustasin täna öösel parki — enese!

II

Olen jälle pargipingil. Minule see pole igav ega kordumisest labane, mulle see on suur elamus: istuda ja oodata. Pealegi võib ju terve romaani sündmustik mänguda vaid puiestee pingil. Kuid minul pole käsil mingit romaani, see on ainult väike ajaviide, mis, võib olla, on juba lõppenud. Võib-olla ma ei näegi teda enam. Aga kui ta siiski tuleb, ma jutustan talle loo Muru Aadust. Seda ta pole veel kuulnud, seda pole kuulnud keegi.

Kas teate, preili, millest inimene hullus? See juhtus tema nooruspäevil, tollal ta polnud veel pargivaht. Ta oli jõukas mees, kartis vargaid, sellepärast kandis oma kuldraha kohvriga kaasas. Siis juhtus aga temaga, nagu see juhtub meie kõigiga, ta armus. Naeratate preili, naeratage pealegi, kord armute teiegi. Nõnda siis, ta käis kohtamas pargihämaruses oma armsamaga, kullakohver kaasas. Ühel sügisööl, lahkudes siit, ta oli nii hajameelne, et unustas kohvri parki. Armunud unustavad kogu maailma, hoides käte vahel armastatut. Kui ta hiljem märkas unustust, jooksis tagasi, siis oli kohver kadunud nagu tina tuhka. Tollest ajast ta mõistus hakkas lonkama. Ta hakkas lihtsaks pargivahiks, et võida rehitseda lõpmatult siin-seal — otsida oma kulda.

Suudate teie mõista sellist inimest: olles leidnud õndsakstegeva olendi, ta läks siiski ogaraks kaotusest?

Maailmas on imelikke inimesi.

Vilma Sumelaid tuleb parki kavaleri saatel. Härral on jahtklubi müts ninal, valged püksid jalas. Ta nägu on punane, ta suus välgub kuldhammas.

Ma vahin enda ette maha, löön kepiga langenud oksarao veidi kõrvale. Muu mind praegu ei huvita. Mis muu võikski mu tähelepanu köita? Viidan oksaraoga aega, teist seltsi ma ei vajagi. Ma pole tulnud ootama siia mingit õnne, mul oli vaid kavatsus üürida jalgratast. Seal on suur silt, seda peaks märkama ka preili Sumelaid: „Siin üüritakse jalgrattaid“. Ma pean seni vaid aru, kuhu sõita, sellega olengi ametis siin pingil. Mul on üleliigset energiat, ma tahan tallata selle tuulde, tahan sõtkuda jalgega. Seda lõbu ei saa võtta minult keegi.

Lähen ja valin omale ratta, tugeva riista, sest ma olen äge sõitja. Kihutan pargis, rohelist väriseb mu ümber, mõnel teekäänul vilgub valget. Punane ärri tab härjad vihale, kuid valgegi võib teha südame täis,

minul. Sellepärast ma püüan vaadata hoopis mujale, vahin enda ette teele, näen oma kerivaid jalgu.

Siis kihutan linnast välja, kevadiste nurmede vahel viibida nüüd on jumalik. Seal on midagi vaadata. Aga pargis siin? Siin ei rõõmusta silma miski.

Õhtul olen väsinud. Ei kõneleks sõnakestki, vaikiks. Vahel unustan Luise Leegile vastamata. Vaheaegadel. Etenduse ajal mängin nii nagu pole mänginud varem. Mu süda pole raske, mind ei saa teha õnetuks keegi. Kaotuste päevil jääb mulle mu kunst, see on suureks lohutuseks.

Luise Leek ütleb:

„Sain tuttavalt oma mehe aadressi, tahan kirjutada talle hea sõimukirja, aga ei saa aadressist jagu, segane. Vajan teie selget pead, selleks kutsusingi teid eile enda poole, mis teie õige arvate!”

„Tulen täna, kui soovite, kuigi täna mu pea on segane.”

Väljas on hakanud sadama, sooja vihma sahiseb tuuletusse õhtusse, rabinal kastanilehile.

Kangi all reklaamkasti ees seisab preili, vihmavari kaenlas. Nägu nagu tuttav, seda tüdrukut ma oleks nagu tõesti kusagil näinud.

Pöördun Luise Leegi poole, ütlen:

„Sajab, peame võtma auto.”

Mu hääl kostab valjult, kangialune on vist heaks kõlakojaks. Astume sõidukisse, auto viib meid kiirustades läbi märja linna. See on hea, et auto viib otustavalt, siin pole enam tagasiastumist. Või miks peaksingi astuma tagasi?

Luise Leegil on mugav korter, pole viga. Ta näitab mulle oma toalilli, küsib nõu, kas peab istutama ümber või polegi pott veel väike. Kas võib võtta mulda hoovist või peab tooma aednikult. Üksikul naisel on vaja nõuandjat, ta pole kutsunud mind siia mingi tagamõttega. Ta otsib laekais, viskab pilgu

raamatute vahele, kuid aadressi ta ei leia. See on läinud kaduma. Seda juhtub, vahel kaovad tähtsamadki dokumendid meie käest seletamatul kombel. Ta palub mind istuda, keedab teed. Mina võin muidugi istuda, miks ma ei või. Mind ei oota keegi kusagil, mul on ükskõik kus viita aega.

Kui lahkun, Luise Leegi silmad on tänutundest niisked.

„Tänan, et tulite. Ma olen nii üksik, mul pole kunagi kedagi seltsiks.”

Järgmisel päeval istun pargikohvikus, Vilma Sumelaid on minuga. Meil on vähe juttu, mina ei kõnele peaaegu midagi. Tüdrukul on igav, ta vahib aknast puisteele. Küsin temalt:

„Ehk ootate kedagi?”

„Ei oota.”

„Vaatate sageli aknasse — ehk kardate? Võiksite istuda siit akna alt sinna kaugemasse nurka.”

„Keda ma peaksin kartma?”

„Ei kedagi, mõni kavalier juhtub nägema. Ons pärast tarvis neid kiusunorimisi.”

„Mul polegi kavaleri.”

„Ei ole küll, aga mõni südamesõber, valgeis pükstes, punase näoga...”

„Teie olete naljakas!”

„Õigus jah, ei vasta teie maitsele, sellepärast koomiline.”

Nüüd jutt saab otsa, ta ei vasta. Valgel laual mängib valgus varjudega. Vaikus.

„Punased põsed nagu roosid, niisugune on alles mees! Teil on hea maitse.”

„Päh, see pole sugugi minu maitse, niisugune mees on nagu lakeeritud nukk.”

„Ei meeldi või? Siis ma nägin eile pargis und: tippisite nii õnnelikuna sellise meesnuku kõrval, vist rippusite ta käsisangaski.”

„Teie sonite tõesti.“

„Ma nägin, teie läksite üksikule teele, lakeeritud nukk suudles teid seal.“

„Teete mu südame täis.“

„Ma nägin seda unes.“

„Ei, teie nägite mind ilmsi.“

„Ah, siiski...“

„Lõite silmad maha, ei tahtnud mind teretada.“

„Eelistasin olla pigem delikaatne mühakas kui viisakas tujurikkuja: mu tere oleks tekitanud teie kavaleris kiivust, ta oleks hakanud teie kallal irisema.“

„Teie oleks pidanud just teretama, mind kõnetama, nii ma oleksin pääsnud ta käest vabaks. Nagu takjas küljes! Läksin viimaks kusagile uksest sisse, et lähen sõbranna poole. Nii sain lahti. Aga teie olite juba kadunud!“

„Mul hakkas igav.“

„Seda minagi räägin — läksite otsima seltsi.“

„Ma võtsin jalgratta.“

„Et saaks rutem.“

„Kuhu?“

„Seda teate ise — oma daami juure.“

„Mul ei ole kedagi.“

„Siis ma nägin eile und: sõitsite autos daamiga kuhugi. Teile meeldivad keskealised naised, lihavate vormidega.“

„Mitte sugugi.“

„Ma nägin seda unes. Nägin, et veetsite selle daami juures kogu öö.“

„See oli meie klaveriklimberdaja. Sõidutasin ta viisakuse pärast läbi vihma koju.“

„Ja paha ilma tõttu ööbisite ta juures.“

„Ei, seda ma ei teinud.“

Ma võtan ta käe, me vaatame üksteisele ja naeratame. Meie ei tülitse. Ma tahan olla õnnelik, ma

pole otsinud omale isikut, kellega pidada sõda. Ma tahan olla rõõmus ja teha nalja.

„Sõidame kuhugi metsa, ma tahan suudelda teid.“

„Suudelda võib siingi.“

Seda ütleb Vilma.

Ma vaatan ringi, kohvik on peaaegu inimtühi. Võtan seinalt ajalehe, hoian selle lahti nagu sirmi. Keegi ei näe, mis meie selle varjus teeme. Veel kunagi ma pole nautinud ajalehe taga selliseid ülevaid hetki.

„Sa oled magus tüdruk!“

Need sõnad ei ütle midagi, ta on hoopis rohkem.

Südaööl, pärast mu tööpäeva, ma istun oma maja trepil ja meenutan, kuidas see oli. Mu silmad on sulletud, ma hakkam hingama ärritatult, nagu suudleks ma teda praegu uuesti.

Enne magamaheitmist ma ronin pööningule ja torkan aknast lehvima lipu. Minu ellu on saabunud suur pidupäev.

III

Kus on mu unine rahu, mu kuldne ükskõiksus, mis oli minus endisil päevil? Seda ei ole enam. Ma olen täis ärevat ärritust ja veetlevat vaeva, ma olen meeleletu. Mina ei tohiks armuda. Armastus on mulle hukatuslikum kui joodikule viin. Kui Vilma tuleb, ma peaksin saatma ta ära sõnadega: „Lahku, muidu armastan end surnuks!“ Kuid ma ei ütle seda, pigem lausun nii: „Kui lahkud, ma suren.“ See ongi peaaegu nii. Kui ta viibib eemal, ma kannatan. Kiivus lööb siis minus kohisema nagu must kosk, fantaasia vahutab valulemapanevaid nägemusi. Ma ei oska armastuse kergest kunsti, ma olen liiga pöörane.

Ühel suvepäeval hoian ta kätt, küsin:

„Mida sa teed õhtuti, siis, kui mina olen ära?“

„Midagi, haigutan ja ootan sind.“

„Siis võiksid ju istuda kinoski.“

„Kogu õhtu?“

„Eks see ole ükskõik, kus mind ootad.“

„Mõjub ehk halvasti silmele, teil seal väriseb kolledasti.“

„Kui rämps hakkab linal lainetama, siis sina sulge silmad, kuula minu viulit. Ma mängin siis ainult sulle, mu mäng on jutt su südamele, sul ei peaks olema igav. Vaheaegadel avad silmad, me tervitame üksteist pilkudega.“

Järgmisel õhtul Vilma istub kinos. Ma näen teda aegajalt ja olen rahulik. Ma näen selles poolehoidu ja ohvrit minule. Ta ei taha eemalviibimisega tekitada minus rahutust, sellepärast istub siin kangelasliku tüdimatusega. Kui ma mõtlen sellele, ma tunnen end süüdlasena. Tal on raske istuda, raske hingata solgitud õhku. Ning ma mängin siis talle kogu hingest, et helid oleksid talle seltsiks, et tal oleks kergem istuda piinapingil ilutsedes.

Hilistunnil Vilma ütleb:

„Jalutame veel, nii hea on hingata värsket õhku.“

Ühel õhtul, kui saabub vaheaeg, vaatan saali, et naeratada temale.

Vaatan saali, kuid ei naerata. Hakkamata väriseb, mu silmad tõmbuvad märjaks nagu tuulest. Minus puhkeb torm. Ma näen Vilma kõrval kavaleri, jahtklubi müts, nagu punane. Vilma on kummardanud pea rinnale, tal on nagu paha, sellepärast varjab oma silmi. Kavaler aga seda agaramalt pugemas kübara alla, nagu libe meelitavast naeratusest. Ma ootan, et Vilma vaataks, mul on tema jaoks hävitav pilk, põlgusegrimass suunurgas. Ma võiksin väljendada oma pahameelt teisiti, pöörda talle külmalt selja, hakata lobisema Luise Leegiga. Kuid ma tahan karistada teda kurja vaatega, et ta ehmuks, saaks minu pilgu

nagu käsu. Ning taibates toimiks käsu järgi: lahkuks punase näoga mehe kõrvalt.

Kuid Vilma ei tee nii.

Kübar varjab sügavalt ta kummardunud nägu, kuid ma näen siiski: ta vestleb, kergelt naeratades, kõrvalistujaga. Küllap teine vist pärib: „Kuidas teie siis siia sattusite?“ Ning Vilma vastab: „Juhtumisi, üsna juhtumisi. Tulin siia kanti sõbratari poole, kuid teda polnud kodus, kahe tunni pärast pidi saabuma. Viidan siis siin aega.“ Seda muidugi ei öelda, et istun siin kellelegi, kes mulle armas, ma ei taha, et teie mind tülitate. Seda ei öelda.

Ma hoian kahe käega võrest, ma hoian ennast kinni. Minus on tahtmine tormata saali Vilma juure. See ei oleks ilus stseen, ma oleks siis metsik ja toores, sõiman inetult. Kuid märatsemine on minule peaaegu hädavajalik, sellega päästan südame lõhkemast, lasen endast kiivuseauru veidike välja.

Peagi lõpeb vaheaeg, siis silm ei näe enam, siis on kergem. Nii loodan. Kuid pimeduses on hullem, rahutust lisaneb verre, kiivusefantaasia puhkeb õitsema õudseis värves. Need on mürgised õied, need teevad mu nagu marutõbiseks. Nüüd ma ei tea, kuidas nad istuvad pimeduses, kas nende vahet on veel paar sentimeetrit või pole sedagi. Nüüd ma ei tea, kus on mehe punased käed, on need ta enda süles üksteisel nagu uimased lestakalad, või on need nüüd Vilma süles ja polegi uimased, vaid põlevad täis mõnusaid ihalemisi. Võib-olla, Vilmale ei meeldigi, et käsi aetakse sülle, kuid mis tema saab parata! Või ei tahagi parata, lasseb seda endale meeldida.

Seal pimeduses nüüd sünnib midagi! Nii mõtlen mina. Ei mõtle, vaid tunnen veendunult, värisedes kogu kehaga. Midagi sünnib, kuid mina ei liiguta kätt selle takistamiseks. Liigutan kätt, et saata seda draamat viiulimänguga. See on mu amet.

Lõpetan äkki mängu, järsult. Luise Leek vaatab minule üleõla küsivalt. Publikki märkab, et viiul vaiks, ent keegi ei aima miks. Kuid Vilma aimab midagi halba. Seda mina tahangi, et aimaks. Et ta kohkuks ja korjaks pähe aru, tõrjuks tikkuja endast eemale. Tema mõistku, et minuga pole nalja. Mina võin lõpetada igasuguse mängu järsku.

Nii seisan tardunult, kuni pähe nõrgub uusi mõtteid, mis virgutavad kätt poogna haarama trotsiga. Ärgu Vilma mõelgu, et olen nüüd langenud verest ära, ei suuda enam mängida. Küll suudan!

Järgmisel vaheajal kiirustun saali, kargan platsipreilile näkku:

„Miks teie magatate mõnd nii kaua kinos?“

Preili silmad niiskuvad.

„Kuidas nii?“

„See härra seal, jahtklubi müts ninal, vahib tükki juba mitmendat korda. Ajage ta välja! Mis kuradi kord see on, toolid peetakse kinni. Tahab magada, mingi linna öömajja.“

„Vabandust, see härra pole veel tervet seanssigi sees.“

„Mis te vaidlete minuga, ega ma jooanud ole. Visake ta välja!“

Preili on näost punane, ütleb:

„See härra pole veel naljapilti näinud.“

„Pole vajagi näha — ta on ise naljapilt! Välja, muud midagi!“

„Seda ma ei või.“

„Mis! Ah see on teie tuttav, ulualuseta kaabakas, keda magatate siin. Ma lähen kohe peremehe juure, siis näeme, kas võite või ei.“

Harva olen nii vihane, kui praegu.

Preili ütleb:

„Ma ei taha purjus inimesega vaielda. Kas teie

siis aru ei saa, et meil pole veel esimenegi seanss lõppenud!“

Ma olen löödud. Teesklen end jooonuks, lahkun vaarudes.

Nüüd algab naljapilt, pean mängima lõbusat lugu. Soovin, et kinos puhkeks tuli, mis segaks nende idüllil pimeduses külg külje vastu.

Äkki panen viiuli käest, ronin saali. Ma ei hooli oma teenistukohustest, mul on toimetada tähtsamat. Saalis jahmun: toolid on tühjad, nad on lahkunud! Vilma petab mind!

Jooksen välja. Tänavate saladus tahab kiskuda mind lõhki. Kuhu poole nad läksid? Ma ei leia neid. Võib olla, nad on siiski kinos, istusid mujale? Kui ma tungin tagasi pimedasse kinno, näen: Vilma istub siin, kus istus õhtul kohe, kus ennist tool oli tühi.

Ma olen metsik, ma ei püüagi varjata oma sise-mässu. Kutsun ta tänavale, langen kallale arupäriva peletisena.

„Sa käisid väljas?“

„Mis siis?“

„Kus sa temaga olid?“

„Ei kusagil.“

Tüdruk vaatab minule, nagu huvituses kõvasti mu vihast, naeratab.

„Või siis nii, et määrasid kohtamise minu silma all, tahtsid valmistada mulle peent naudingut. Täna väga selle lõbu eest! Mina tehku teile mõnusat muusikat ja teie muudkui musutate pimedas.“

„Minul pole õigust ajada teda ära, kui tal on pilet. Tuli ja istus kõrvale, mis mina võin sinna parata.“

„Sa oleks võinud kutsuda kordniku, et võõras isik tülitab, kipub külge lööma.“

„Aga ta pole ju võõras!“

„Sa ei tohi teda tunda!“

„Tema tunneb mind.“

„Pimeduses hiilitakse välja kavaleriga kuhugi nurga taha, vaheajaks ollakse tagasi, hea nägu peas, et ma istun siin, kogu aeg sinu jaoks. Oled tõesti nii armastusväärne, et ma lööks su maha kohe!“

„Sa ole ometi mõistlik! Nägin su tusast nägu, lahkusin kinost, et saada temast lahti ning tulla siis tagasi üksi.“

„Homsest päevast istud esimesse ritta, ninaga vastu lina.“

„Sa tahad mind alandada. Sinna ma ei istu.“

„Sa istud! Siis oled mulle nähtaval.“

„Mul on häbi olla sulipoiste ja tööliste hulgas.“

„Ausad töölised on sinu meelest halvad, parfümee-ritud kaabakad aga aumehed. Sa istud üsna lina alla.“

„Seda ma ei tee!“

„Seal sul on paha, ma näen, kuidas sa kurameerid teistega.“

Ma olen täis inetut viha, tõukan tüdrukut toorelt:

„Mine põrgusse!“

Ta kaugeneb kohkununa ja haavatuna.

Mina lähen kõrtsi, ma pean nüüd sinna minema. Ma kannatan, ma tahan saada nagu endast lahti. Ma tahan muuta end teiseks. Esiialgu viinaga. Ma istun endalette, ma tahan olla üksi. Minu lauda tuleb keegi plika. See on mulle ükskõik. Ta küsib tuld paberossil, teeb juttu. Tal on vist igav. Ma kõnelen temaga. Mina tean, kes ta on, näost juba näha.

Kas mina olen veidralt väiklane, ka mina olen pööraselt armukade? Seda ei või olla. Vaadake, mina vestlen tänavaplikaga ja olen sõbralik. Ma ei näri ta kallal, ei puuduta ta minevikku. Ei päri, kus sa olid eile, kuhu lähed täna. Ma harjutan end säära-
stade linnudega džentlmeniks, kasvatan end seltskonna-inime-
seks. Surman kiivust. Mina tahan end tänavaplika-
dega õilistada, mitte rõvetada.

Ma ei märka, mil mind jäetakse üksi.

Istun hämaras nurgas endamisi, peanupp vajunud kaelavarrega längu, kaks kätt nupule toeks. Vaikin ja istun kaua.

IV

Elan nüüd endaette pisitasa, kuidagi ma oma päeva ikkagi õhtusse saan. Vahel on natuke igav, siis seisan tänaval vitriinide taga, vaatlen lastevankreid ja hobuse-riistu, asju, mida ma ei vaja. Nagu siis, kui ma veel ei tunnud Vilmat. Ei tunne ka nüüd.

Ühel ööl istun puisteeepingil, hingan pärnade lõhna, vaatlen, kuis taevast läheb aegapidi koitma. See on ka midagi.

Järgmisel ööl lähen läbi Pargi tänava, peatun ühe maja ees. Vaatan akendele, kuid ma ei oota kedagi. Ma tean, Vilma magab aiamaakeses. Palju õnnelikke tunde olen veetnud seal, kahekesi meie saime rõõmu. Panen käe väravalingile, katsun: värav on lukus. Mind ei oodata siia. Ma lähen ära, koputades aeglaselt ke-piga öisele tänavale.

Pühapäeval on lennupüha, ma kõnnin rahvaga. Seisan inimeste seas, meil on midagi vaadata. Ma otsin taskust raha, milleks ma pean seda hoidma. Ronin lahtisse lennukisse, me tõuseme õhku. All laotub maa kollakate ja roheliste lappidena, täis joonekesi nagu kaart. Mahalaotatud metsaladvastikus on süngeid varje ja hämarat valgust, meri näib all sügavuses nagu väri-sev tumesinine võrk. Kõrgelt kurnitseb valgust, lan-geb alla sinna, kus lamab linn veidras perspektiivis, väike ja võõras. Ma näen maailma uudsena ja huvitavana. Ma õpin nägema asju teises valguses, harjun olema kõigest üle.

Kinos jään vahest mõttesse, vahin üksisilmi saali. Luise Leek ütleb selja taga:

„Teie liibe ei tulegi teid enam vaatama.“

Hämmastun: kust tema teda tunneb? Kõik ta välja nuhib!

„Ta sõitis veidi suvitama.“

„Olete viimasel ajal nii otsa lõppenud, tervis pole korras või?“

„Olete teie minu arst?“

Meie jutt ei sobi. Ma tahan olla omaette. Luise Leek vaikib ja jälgib mind salaja silmega. Uurigu!

Öösel lähen läbi Pargi tänava, katsun linki. Värav on avatud. Ma muutun rõõmsaks, ma tahaksin hõisata. Naer tuleb jälle mu suule, ma plaanitsen koe-rustükke. Ma lähen koju ja ootan homset päeva.

Järgmisel päeval mul on tegemist oma korteris, kasin ja koristan. Ostan raadioaparaadi, proovin seda. Toon kauplusest sületäie lilli, panen veepange. Mul on salanõu, keegi ei tea, mida ma kavatsen. Muhelen endamisi naerda.

Õhtul kutsun ekspressi, ma vajan teda veidike. Ta tuleb minuga mu korterisse, jääb ukse alla seisma. Ta mütsialune juustetu pealagi on valge nagu muna, nagu päevitunud nagu telliskivi. Mees tõmbab piha veidi vimma, ta õlamuskliid paisuvad, ta on valmis tõstma ränku asju.

„Mul on teile raske ülesanne. Jäate mõneks tunniks mu korterihoidjaks. Ma ise lähen välja. Ma vajan teie punast mütsi ja sinist pluusi. Tahan mängida ekspressi. Ärge kartke, kuriteole ma teie sildi all ei lähe. Mul on plika, saate aru.“

Meie saame üksteisest aru. Võõras mees jääb istuma vestiväel mu sohvale. Korterist väljub punamüts, suur kimp lilli kaenlas. Nii mul on kerge sammuda Pargi tänava poole, ekspressina. Mind on kästud minna, ma pean täitma ülesande. Muidu ma ehk ei söandakski minna, piinlik. Kui ta on minule veel pahane, siis üt-

len, et keegi saatis, ma olen nüüd ekspress. Andestage, siin on kelleltki lilled, ma lahkun kohe.

Ma tahan teda natuke üllatada.

Panen käe rohelise aiavärava lingile: värav avaneb. Tõmban mütsi silmile, kisun piha vimma ja sammun sinna, kus uks väänkasvudes. Hele valuvälg ehmatab hetkeks mu hinge: kas ta ongi üksi? Ukse ehk avab keegi isand, nagu punane nagu peet... Ei, tõesti mitte, kiivus pole ajanud mind maskeerituna siia kontrollima, kahtlus kargas hinge alles siin. Koputan veidi kannatamatult uksele. On juba südaöö.

„Kellelt need on?“

Kehitan tummalt õlgu, ma ei tea. Ta ei tunne mind, ööd muutuvad juba pimedamaks.

Ekspressi ülesanne on täidetud, ma peaks tegema nüüd minekut, kuid ma ei liigu veel paigast. Mul oleks nagu veel asja.

Vilma mõistab seda omaviisi, ütleb:

„Silmapilk!“

Paari hetke pärast ta sirutab käe, ulatab mulle kahekümneviielise jootrahaks.

Tõstan mütsi, kummardun sügavasti:

„Suur tänu!“

Nii ütlen ja tahan lahkuda.

Vilma jookseb järele ja võtab mu kaela ümber kinni. Suudleb mind ning ütleb:

„Sa oled halb.“

Kuid aeg on võtnud meist pahanduse jäljed, meie igatsesime üksteist, nüüd oleme kahekesi jälle õnnelikud. Me lebame asemel lilledes, keegi ei sega meid. Kuni hakkab lahkuma öö, siis tõusen minagi minekuks.

Võtan taskust võtme, ulatan Vilmale.

„See on mu korterivõti, mul on neid kaks.“

„Mis mina sellega teen?“

„Õhtuti, kui ma olen kinos, sul hakkab vahest igav. Sa võid käia minu korteris raadiot kuulamas.“

„See ei lähe.“

„Istud seal ning kogu maailm teeb sulle muusikat, et sul ei oleks mind oodates igav.“

„Ma ei julge seal olla.“

„Lukutad ukse, kedagi sisse ei lase, kuigi koputatakse.“

„Majarahvas teab, et oled teenistuses, mis nad mõtleavad, kui kuulevad raadiot?“

„Nad pidagu sind vaimuks, pole mulle tähtis. Ma tahan, et mu korter harjuks sinuga ja sina temaga.“

Vilma peidab võtme padja alla. Kas ta mõtleb: see on vangla võti, ta tahab isoleerida mind kogu maailmast enda jaoks?

Nüüd tulevad veel kaunid juuli lõpupäevad. Igal õhtul meie läheme üksteise najal armastades pimedusse.

V

Ta tuleb vastu ja teretab Vilmat. Mulle näib, et ta naeratus on seejuures meelitav ning meeldida tahtev. Ma ütlen:

„Teine kord sa ei vasta enam ta tervitusele, sa ei tohi teda enam tunda.“

Mu toon on nõudlik, veidi kärsitu.

„See ei tee ju midagi,“ vastab Vilma peaaegu lõbusalt.

Meie läheme tülli, ma ütlen talle tooreid sõnu, ma olen jälle tasakaalutult armukade. Öeldakse, armastaja on pime. See ei oleks halb. Kuid mina näen armastades liiga palju, ka seda, mida pole. Ma haavan teda inetute kahtlustustega, uskudes ise nende tõelisusse. Kihutan enese ja tema kannatama. Kui ta on põgenemas mu käest, ma löön teda ning ütlen, et teen endale otsa.

Vastikutes vaevades sammun läbi aguli linnaserva tegema endale otsa. Raudteeputka kõrval õitseb suur päevalill nagu kuldne semafor. Tee teise ilma on lahti.

Ülesõidu kohal on plakat „Hoiarongi eest!“ Sel kirjal pole tähtsust minu jaoks. Hakkan minema piki raudteed. Siin on käimine keelatud. Kuid on kerge minna keelatud teed ja patustada elu seaduste vastu, kui oled otsustanud minna nii, et enam pole naasmist.

Musta suitsu tuprub keerlevate pahmakatena õhku, rong läheneb, roopad löövad eemal tinisema. Sammun edasi nagu mingis nõiduses.

Nüüd veel...

Kargan järsku kõrvale, värisen hirmust, olen kokkunud. Hoiarongi kätega rohukõrtest kinni, tunnen, kuid rongi mürin ning hootuul kisuvad mind kuristikuna ligi, nagu peaks see juhtuma nüüd tõesti. Surmahingus rebib mind nagu nõudes, et siin pole tegemist naljaga. Kes võtnud sellise mõtte pähe, see enam ei pääse — mind nõutakse taga!

Olen nõrk ja väsinud, surmahirm oleks nagu küpsetanud mu keha hauale valmis. Jään istuma raudteetammi rohtunud servale. Istun ja imetlen: nii inimene võib teha tõesti tüki läbi! Nalja pärast andud voolule, pärast ei saa enam kärestikust välja, vajud koledas kohinas surmakosest alla.

Ma olen haige, ma vajan rahu. Ma jään nüüd üksi. Võib olla, Vilma siunab mind tagaselja orjapere-meheks, kuid see ma ei ole. Ma olen ise ori, kiivuse pärisori. Olen endalegi säärased võõras. Kas polegi õigem vabaneda sellisest armastusest, mis pole õnneks, vaid piinaks? Olen mees, küllap suudan põdeda läbi lahkumisvalu. Kunagi selgun jälle lõbusaks, teen koe-rust.

Kellele jääb Vilma? Ei, ma ei saa mõelda sellele rahulikult. Väriinad läbistavad mu keha, kui mõtlen, et keegi teine süleleb teda.

Ma kargan püsti, ma olen rahutu. Vilmat ei pea saama keegi!

Minus on kiivuseenergiat, mille varal kerge toimida kohutavaid asju. Ma olen hädaohtlik. Ma tahan hoida end üksinduses. Ma kardan ennast.

Elan oma igavaid päevi.

Ühel õhtul, heites magama, võtan võtme luku-august. Mul on süski väike lootus. Vast äratab mind öösel keegi. Vast virgun äkki ning leian enda kõrval voodiserval kellegi. See on rumal lootus.

Hommikul koputatakse uksele, ekspress toob pakikese.

See on kummaline, kes võis saata mulle pakikese? Avan ning näen: see on mu oma korteri võti.

Õhtul keeran ukse lukku, jätan võtme ette.

Järgmisel päeval Luise Leek küsib:

„Mis uudist? Olete nii väsinud näoga.“

Jutustan talle uudise:

„Ühel hommikul ekspress tõi mulle pakikese, selles mingi võti. Murdsin pead: mis võti see on, milleks see saadetud mulle? Katsusin: minu korterisse see ei sobi. Viimaks tuli meele: see on ühe salaurka võti. Mul oli varemalt häid suhteid mingi salajase mängupõrguga. Olen kirglik mängur. Olen istunud sageli öid närvesöövas hasardis. Et mu süda hakkas lonkama, siis otsustasin rabeleda välja mängupõrgust. Teadsin enda nõrkust, sellepärast andsin võtme inimese kätte, keda pidasin sõbraks. Vist luiskasin talle, et see on mu ülearune korterivõti, usaldan selle sõpruse märgiks sulle. Võid astuda minu juure sisse südaöölgi.“

See oli muidugi vale, nii ei tee ju ükski terve mõistusega inimene. Sellepärast, et tänane sõber võib olla homme juba vaenlane. Oleks meeletus anda vaenlasele võti, millega pääseb ööpimeduses su magava elu manu. Vähe, mis võib juhtuda! Ei tule ise, siis palkab mõrtsuka.

Nii siis sain ühel hommikul sõbralt mängupõrgu võtme. Küllap tal läks kitsaks, polnud minu asja jaoks

enam ruumi. Hüva, mõtlesin, mul seda vaja ongi, aega käes üleliia, katsun kaua aja tagant õnne mängus. Istusin kaartide taga kogu öö, sellepärast nüüd magamata nägu, kurnatud.“

„Võitsite?“

„Võitsin palju. Nii kui istusin, nii hakkas vedama, hommikuni.“

„Siis võiksite ehk laenata viis krooni?“ ütleb Luise Leek toonil, nagu oleks ta süüdlane.

Otsin taskust viielise, see on kogu mu varandus, rohkem mul raha hinge taga ei ole.

Luise Leek tänab, ta on ühest murest lahti.

Kord öösel näen veidrat und. Sammun sügavas metsapadrikus, puude all loksumas valgusekulda. Toetun hõbedase haavapuu najale, et vaadata veidi ringi. Äkki lendab laane videvikust punase peaga rähn vürinal mulle rinnatasku servale, hakkab toksima. Vabandust, ütlen rähnile, siin on tegemist eksitusega. Rähnist tuleb vastuseks kume hääl: selle koore all on ussike!

Virgun. Peaaegu naeratan: mis ussike võib olla siin koore varjus? Panen käe rinnale: midagi põksub peo all. Midagi elab siin siiski, mis närib ja teeb vaeva. Punase peaga rähn ei saa seda kätte, ma pean teda aitama. Mul on laualaekas relv, võtan selle pihku. Mu ihhu levineb sellest hauakülmust. Lasta pauk põksuva pihta, purida kuuliga auk läbi koore, siis rähn saab ussikese kätte.

Panen relva taskusse, mul pole enam und.

Päeval seisatun vitriinide taga, kuid mu silmad piiluvad tänaval inimesi. Istun puiestee pinkidel, varitsen vaadata kahele poole. Näen äkki Vilmat. Punane meri lööb minus tormama, ma vabisen. Ma hiilin ta järele, ma ei saa nüüd jääda istuma.

Vaikuse tänaval ta astub ühte majja. Ma varjun vastasmaja kotta, näen ta kübarat tõusvat teisel korral ühe akna taha. Kas ei vilkunud seal mehe nägu, vere-

küllaselt punane? Ma ei ole selles kindel, kuid nii näis mulle. Teadmatus vaevab, kiivus kägistab mind, ma hingeldan. Nüüd ta käib siis siin! Võib olla, nad kohtusid minugi korteris, siis, kui ma viibisin kinos? Istusid seal ja naersid minu üle, et näe, muretses mõnusa nurga armatsemiseks.

Ma lähen trepist üles, astun ägeda sammuga. Koputan teisel korral ühe korteri uksele. Mulle avab noor naine, kaks kasimata mudilast selja taga.

„Olen poliitilise politsei ametnik. Ärge laske end segada, teid ma ei tülitata. Mul on ülesandeks jälgida kedagi vastasmajas.“

Naine tõmbub kokkunenult lastega teise tuppa. Istun akna läheduses ja vahin vastasmaja aknasse. See on tõesti tolle mehe korter. Ma ei näe, mida nad seal teevad. Seda hullem on see mulle. Ma kannatan. Mina tean, mida nad teevad seal. See pole mulle ükskõik. See on mulle talumatult raske.

Kulub hulk aega, ma ei tea kui palju. Siis näen Vilmat tulevat toasügavusest akna alla, panevat kübara pähe. Nüüd ta hakkab minema.

Väljun sõnalausumata, jooksen vastasmaja kotta. Vilma astub trepist alla. Üksi. Ma lasen ta pihta, see tuleb nagu iseenesest. Kuid siis ma ehmun, minus tõuseb hirm, mida ma pole oodanud. Kartus, et ma ei saa teda tappa, et narrin ainult veristamisega, ei saa temast hinge välja. See kohutav vastutustunne teeb mu meeletuks, ma lasen veel mitu pauku. Ta langeb maha, kuid ta ei sure, ta oigab. Suures hirmus haaran ta kaelast kinni, kägistan. Tahan aidata teda, et ta sureks rutem. Minus on nagu kaastunnet, hirmu, et ta jääb vaevlema haavatuna.

Rahvast jookseb kokku, ma põgenen. Ma ei taha päästa oma elu, pagen eemale seks, et teha endale lõpu. Lasen tänaval kuuli pähe, varisen olematusse.

*

Need on mälestused, need vilguvad minus alaliselt. Ma olen nüüd pime, mind peetakse juba aastaid vanglas. Ma lasksin halvasti, kuul ei surmanud mind, võttis vaid silmaseletuse. Ma oleksin pidanud sihtima veidi kõrgemale.

Liig kerge on elu siin, ei tundu nuhtlusena. Suur karistus ei ole ka see, et ma olen nüüd jäädavalt pime. Piinarikkam on see, et ma pean üldse elama, et mul ei ole vabadust võtta endalt elu. See paneb mind vahel ahastama.

Kuid teinekord ma olen nõus elama. Ma mõtlen vahel isegi sellele, et kord nad lasevad mu siit välja, ma lähen tänavale, kaks kätt kobamiseks, üks otsimas kepiga teed. Selles pole midagi kurba, ma pidanuks olema pime sündimisest saadik. Siis ma poleks näinud teda kunagi, poleks armunud. Või kuigi oleks armunud kellessegi, siis ometi mu kiivus poleks saanud ärgata. Ma poleks märganud midagi, kuigi mu naine oleks petnud mind mu juuresolekul. Ma oleksin olnud õnnelik.

Nüüd ma olen pime, kuid see on jäänud hiljaks, õnnetus on juba juhtunud. Seda ei saa teha olematuks miski.

Ühel päeval mind viiakse võre taha, mulle on tulnud külaline. Kuulen Luise Leegi häält, ta hakkab mind nähes nutma. Ta mees on sõitnud Austraaliast tagasi, nad elavad õnnelikult. Luise Leek on toonud mulle söögipoolist, on annud kantseleisse minu jaoks viis krooni. Selle ta olevat minult kunagi laenanud.

„Täna väga, pidasite mind ikka meeles!“

Lähen tagasi oma kambrisse, käed sirutatud ette, nagu anuma halastust. Kuid ma ei otsi armu. Ma olen pime inimene. Mu käed on vahel valmis otsima käiku maisest pimedusest surma videvikku. Kuid ma ei tohi teha seda. Ma pean elama. Minu mõttetul elul on see mõte, et ma pean kannatama.

VASEMA KÄEGA

Kahanevat kuuvalgust vajus hilisel öötunnil läbi kaetud akende magamistuppa. Laias abieluvoodis lebas roosa vaiba all suure koguga lihav naine, tema selja taga kõhetu väheldase kasvuga mees. Tiit ja Tereese. Tiidu käsi hoidis ümber Tereese. Mõlemad suud olid lahti, näod higised, nii ägedasti nad olid ametis magamisega. Ahmisid peaaegu ahastava hasardiga und.

Mehe hingamine läks üha kuraasitavamaks, kippus karjuvaks norskamiseks. Jõudis haripunktile ja katkes äkki. Magaja keeras ägisedes teise külje. Sama tegi unes automaatselt nainegi, ajades nüüd omakord käe ümber mehe. Nende elu liikus õnnelikus kooskõlas uneski.

Tuba oli õudselt öövaikne. Taskukell tiksus toolile jäetud pinsaku taskus kirgliku tihedusega.

Mehe karvane jalg hakkas tõmblema, võbisema. Ta näis kannatavat, kogu keha tuksles hädaldavalt. Kaeblikke vangistatud hääli turtsus magajast kiunudes esile. Tiit liigutas end järsult, virgus. Polnud midagi kohutavat. Kuid ta süda kargas hirmugalopis erutatult edasi. Ta oli lamanud kõrge kalju seryal, veeremas paratamatult alla. Oli püüdnud rulluda tagasi tahapoole, otsides seisutuge rohututilt — asjata. Temast veidi eemal olid istunud ta ammusurnud vanemad, täitsa passiivsetena, mõtteisse vajunutena, nagu kodutrepil mõnel laupäeva õhtul ta lapsepõlves.

Ta tundis sees tumedat vaeva. Minevik kaevas hinge kurvaks.

Kassameister Tiit Ree ei saanud enam und. Ta haiglane lahja nägu vahtis sinakalt valgustatud padjast öö tähendusrikkasse igivaikusse. Ta näis oma terava nina ja vurrudega nagu hirmunud hiir kuulatamas toanurgas. Öö vajus oma tähtedega ja mõistusetaguse määratu saladusega üle maja.

Möte tuli inimest vaikuses hirmutama. Tiit Ree märkas, et aastad on hakanud kaduma tähelepandamatult. Vanemad olid surnud nii ammu, et ta ei suutnud manada silmi ette nende kadunud nägusid. Vahel ta oli neid peaaegu tabamas, kuid teinekord ta ei saanud sedagi. Kõnelemata vanemaist — ta endagi elu oli juba nagu elatud. Ta oli küll veel olemas, kuid enam ei elanud. Nii see oli! Kümme viimast aastat olid temalt nagu varastatud.

Nüüd läks juba allamäge.

Seni see oli seisnud tema eest nagu kusagil varjul, kuid nüüd, öösel, olles vaikiva igavikuga silm silma vastu, ta elas oma ajalikkuse, oma vananemise kurbmängu teravalt. Pea juurdles mõelda, miks aastad möödusid nüüd vargsi. Hing nagu ei võtnud enam elust osa, aastad liikusid kusagil väljaspool teda, akna taga. Milles oli viga? Ta elus pidi olema kusagil rike, kuid kus? Oli hinge vastuvõtuaparaat rikkes? Või polnud talle enam midagi uut, mis oleks pannud hinge värisema, elama kaasa? Vist küll. Päevad kordasid päevi, ikka üks ja sama. Ta elu oli seadeldud töötama oma kitsas ringis automaadina, ta ise viibis nagu varjusurmas.

Tiit Ree tundis hirmu. Elu kulus elamata.

Süüdi oli harjumus, elutehnika. Talle meenus mingi loetud lugu, mis kippus sobima siia. Jutt oli ühest kunstnikust, kuid ta ei mäletanud praegu selle nime. Too taidur oli jõudnud tõele, et kunstis tehnika

on hinge surm. Käsi töötas harjunult nagu iseenesest, hing magas. Ta hakanud siis õppima maalimist vanas eas vasaku käega. Et meelitada hinge lapselikus kobamises lõuendile.

Tiit Ree ei jäänudki enam magama. Ta kartis — vargust. Elu varastati salaja käest. Ta otsustas hakata tänasest kontrollima end, võitlema kõige automaatsuga. Tahtis hakata elama vasema käega.

Talle meenus noore arveametniku Ulrich Ulja ütelus: „Tüdruk tahab mind magama panna.“ See oli väljendatud õieti. Abielu kussutas hinge harjumusunne.

Tuhvli alune mõtles mässumõtteid.

See oli tõsi, Tiit Ree ei elanudki oma õiget elu. Ta surmas oma tahte, elas naise tahte järgi. See polnud ju tema elu. Ta ei julgenud minna üksi jalutamagi, sellegi süütu soovi ta salgas maha, kartes pahandada naist. Talle meeldisid metsikud seiklusdraamad, kuid ta ei saanud neid näha, sest need ei meeldinud naisele. Nad istusid kinodes kahekesi kõrvuti, Tiit ja Tereese, vaatasid läägeid armastusfilme. Naine ülistas, mees jaatas automaadina takka. Ta ei teeselnud, ta asetus endast välja, elas teise isikuna. Ta tarvitas naise lööksonu, oli võtnud omaks tema toonigi.

Enese jättis kuhugi kõrvale. Kui Tereese rääkis mõnda tuttavat taga mürgiselt, siis Tiit naeratas oma väikesest kogust püstvuntsidega kaasa nõustunult, kuigi sisima sügavuses mõistis, et inimesele tehakse ülekohut. Ta ei kaitsenud teist. Tema oli säärane aumees. Ta ei sõdinud oma naisega. Ta moonutas end naise vaimu järgi naiselikuks. Tereesegi märkas seda, soovis talle mehelikumat ilmet. Naise soovil ta kasvatas vurre. Keerutas neid uhkelt püsti, kuid vaim oli naise tuhvli all längus. Ta ei pääsnud mehelikkude mõnude, oma õige elu manu. Pühapäeviti nad istusid kõrvuti kirikus, Tiit ja Tereese. Naine oli usklik. Mehel polnud mingit tarvidust kiriku järgi, kuid ta ei julgenud olla

muud, oli see, mida naine ees. Tukkus kirikus varjusurmas.

Vahel tuli usklikke vanu naisi nende korterisse, kõnelesid alandusse lõimitunud häälega jumalast ja ta tegudest. Tiit Ree oli nende hulgas eit, kõneles kassameistri matemaatilise selge peaga segaseid jutte.

Õige elu liikus elamatult akende taga, möödus vargsi. Täna öösel ta märkas seda. Ta tahtis astuda võitlusse harjumusega, elutehnikaga. Ta oli kuraasikas — naine magas. Kuid Tiit Ree tahtis nüüd hakata elama oma elu naise ärkvelgi olles.

Aknatagune läks talvekoidust sinama, aeg oli tõusta. Tiit Reel oli aeg tõusta unest! Väheldane kõhetu mees libistus suure kuuma naise kõrvalt külmale põrandale. Seisis peegli ees ja riietus. Tal olid tuhakarva püstjuuksed, kollakaskahvatu haiglane nägu. Ta puges halli ülikonda, sidus vanamoelisele kraele musta lipsu. Ta oli oma välimusest noorem. Ta liigutused olid seotud, arglikud.

Toss plaanitses ometi mässu. Tahtis hüljata harjumused, elu lüngad. Seni ta oli suudelnud teenistusse lahkudes hommikuti naist. See oli tühi märk, viisakusevari. Selles polnud tuld. Selles polnud midagi. See oli ka loomulik: inimene ei põle alati. Tiit Ree tundis nüüd suudlemisvajadust harva. Ta heitles praegu endaga kahevahel: lahkuda täna harjumussuudluseta? Ta ei tahtnud sattuda enam elu tühikutesse, kus polnud midagi.

Ta võttis kõheldes varnast aastatest roheka kõvakübara, seisatas magamistoa lävel, ütles tasase häälega: „Ma siis lähen.“

Ootas viivu, pöördus siis kähku minema, peaaegu põgenema. Ent enne kui ta jõudis väljuda, teda hõigati tagasi. Ta ilmus magamistoa lävele süüdlasena, küsis salakartusega:

„Noh?“

„Siis sedaviisi sa jätkadki head aega!“

Unises toas oli põrmuke kärsituks kippuvat vaikust.

„Suud ei taha andagi,“ jätkas Tereese kõvema tooniga.

„Mis ma sest ikka annan,“ kostis Tiit, naeratades alandlikult. „Või sa sest targemaks saad.“

Naine sai erutatuks. See oli võõras jutt mehe suust. Tereese ei uskunud oma kõrvu, küsis heatahtlikult, peaaegu kaastundlikult:

„On sul nohu?“

„Põle nohu kedagi.“

Naine vaikis, pahandus paisus.

„Sa pead sellest aru saama,“ ütles Tiit, „mida vähem me suudleme, seda püham see asi meile seisab. Sellega on sama nagu jumalaga, et iga tühja asja pärast ei tohi suhu võtta.“

„Sa Teda siia kisud, va patune loom! Oled vist nooremaid vaatama hakand, oma jääb ju vanaks.“

„Sa ära asja vale otsast võta. Kui tõtt austada, siis niisugusel musul pole ju mõtet, ainult harjunud komme. Ega inimene tohi ampelmann olla, et teeb mehaanilisi liigutusi, ise ei märkagi seda. Mis me endid petame, sa katsu asjale õpetlase külma rahuga vaadata...“

„Eks ole hull, nüüd ta oma naist enam ei armasta.“

„Kui tõtt öelda, siis ma pole sind armastanudki,“ kostis Tiit ootamatult, vaimustudes ise oma julgusest.

„Sa igavene variser!“ hüüdis Tereese, karates ägedana vihahoogu. Tuhvel vuhises õhus, laksatas vastu ukse piita.

„Ei noh, sa pead minust õieti aru saama,“ hädaldas mees. „Kui asja teaduslikust seisukohast võtta, eks ma ole siis ennast armastanud, mitte sind. Kui ma olen armastust nautinud, mul on ilusaid elamusi olnud, eks seda ole mulle mu noorus and, mitte sina. Kui ma

nüüd enam ei armasta — mis on sinul sellega tege-
mist, naine! Kuid sa pead sellest õieti aru saama.“

Tereesel oli tuju virutada, ta tungis rusikaga sul-
gema iseseisvaks kippuva mehe suud. Tiit ajas käed
kaitseks ette, taganes ja püüdis selgitada oma väljen-
duste süütust, õigustada neid tõe nimel.

„Mis sa siis kohe tigidaks saad, see on ju filosoo-
fia. See on teaduslikust seisukohast nii, ega ma põle
öeld, et meie peame seda sellest küljest võtma . . .“

„Plikad ajand aru segamini,“ siunas naine, va-
judes vihase mäena targutavale mehele, küüned täis
kiskumiskirge.

Tiit taganes targu uksest välja. Tänaval oli va-
bam hingata, mehel mõnusam olla. Ta tundis täna
endas virget värskust. Tänasel päeval oli oma ilme,
kassameister elas.

Kodus ta oli tuhvliälune. Kuid seda käredam ta
oli ametis kärkima naisjõududega. Tahtis kätte tasuda
neile oma kodust alandust. Mehevaim otsis tasakaalu,
pani siin ägedana naissoole põõna. Või oli ta nendega
tapeldes siingi oma naise tuhvliälune? Kärkides nen-
dega ta nagu võitles oma sisima salasoovidega. Kas
ei meeldinud temale madala kasvuga mustajuukseline
Nelly Meeme? Kas ta silm ei vaadelnud teda vahel
salaja, sädeledes rõõmsana? Seda tüdrukut oli hea
vaadata. See oli nii, keegi ei saanud seda muuta. Ometi
ta oli valmis salgama seda nagu pattu. Miks?

Ta tervitas täna kaasametnikke lahkelt. Võitles
kõige automaatsega, oli täna vasema käe mees. Ta
katsus täna Nelly Meemega naljatadagi. Lõi sinise
kümnekrooniste pakiga plaksti vastu lauda ja küsis sa-
latõotavalt naeratades:

„Kus lokaali me lähme?“

Nelly Meeme oli meelitatud, ülemus naljatas.

Miks Tiit Ree ei pidanud naljatamagi? Miks ta
pidi olema alati sellise mõrtsukalikult morni näoga, mis

surmab naistes kõik arad unelmad ja lootused tema mehearmastusest? Ta nagu kartis olla nendega lahke. Miks? Neis ei peitunud temale mingit hädaohtu. Ta vaatas neile oma naise silmadega, Tereesele nad võisid olla hädaohtlikud, Tiidule mitte. Üsna vastupidi, Nelly Meeme näis nagu hoidvat enda võimuses tema kadunud noorust. Seda saladust, mis paneb ta hinge võtma jälle elust osa. Niisugune oli elu: oma naise kõrval muutus automaadiks, võõra kõrval võis ärgata taas meheks. Kas ta tohtis seda?

Tiit Ree tundis täna, et mehed ise on võtnud endile õnnetuse kaela — abielu. Loodus oli teinud mehe paljude naiste jaoks, abielu on loomuvastane. Tahtes jääda truuks, mees peab tapma end järjest, oma siseilma, oma ihasid. Harjumus surmab mehes armastuse oma naise vastu, mees ise peab tapma oma armastust võõraste naiste suhtes. Armastus on elu päike. Mees peab elama pimeduses, abielus nagu varjusurnu hauakabelis. Armastus on inimese õitsemine. Mees peab hävitama oma õiepungi, ei tohi lasta neid puhkeda. Lakkamatu armastus oma naisele! Aga puu õilmitsebigale kevadele.

Mees ei tohi teise jaoks õitsele puhkeda.

Niisugused on elu seadused, kuid elu ise on teistsugune. Tiit Ree oli nii mitmel korral laskunud abielu diktatuuri eest põranda alla, sisimasse. Unelema enda varjus keelatud, ent ometi eluvajalisest. Unelmas tuhvliialune oli korraldanud iharaid kohtamisi Nelly Meemega. Sisima põrandaaluses oli ara abielumehe armastusealtar — võõrale naisele.

Mõni inimene kandub hällist hauda unes. Kuid Tiit Ree virgus enne otsa, olematuse jahe hingus äratas ta öösel varjusurmast. Mär gates elu lühidust, elu seadused tundusid tühistena, nendega nagu ei tarvitsenud enam arvestada. Kord ta jõuab nende alt välja ometi, jätab need maha nagunii. Surmaga.

Oli see nüüd tema elus see aeg, mida hüütakse teiseks nooruseks? Iga, kus seni korralikuna elanu läheb põlema hullus armuvalus, tõuseb abieluhauast tembutavaks armastusnarriks sosistavate kaaskodanike huvilavale. Teispoole piire, väljaspoole abielu.

Tiit Ree põrandaalune siseilm kippus välja. Täna oli tema elus pööripäevaks. Ta oli nüüd pidulikult rahutu, ta elas. Suured pühad nagu olid tänase päeva taga, ootamas homse lävel. Niisugune paljutootav näis nüüd elu.

Enne teenistusaja lõppu ta varitses koridoril, taktis kõneleda Nelly Meemega. Ametiruumis ei julgenud, südamel oli salaasja. Kõndides edasitagasi ta oli oma varjatud kavatsusega rahul. Mõni teise osakonna ametnik tervitas teda, tegi juttu. Kuid Tiit Ree oli hajameelne, ei kuulnud sõnu, naeratas huupi, tõendas takka ebakohaselt.

Kui Nelly Meeme madal naisekogu ilmus lõpuks koridorile, et minna pesema käsi, kassameister nagu kogemata kohmas tulla vastu, päris poolsosinal võõralt kahiseva häälega.

„Kuhu preili täna õhtupoolikul läheb?“

„Lähe vist kuskile.“

Naisterahvas jäi äraootavana seisma, nagu poolnaerukil.

„Küllap kavalier viib kinno,“ usutles hallis ülikonnas kassameister, vurrud nina all koomilistena.

„Neid kavalerisid mul nii võtta on,“ vastas Nelly Meeme pakitsevas uudishimus: mis plaanid tal minuga on?

„Ega ma muu pärast päri, aga mul oleks õhtupoolikul abi vaja, et kui teie saaksite tulla. Ainult ütelge otsekohe ära, kui poisiga kokkusaamine ees, ega ma siis taha teid selle hea juurest eemale kiskuda.“

„Seda nüüd küll põle,“ vastati naeratades.

Nelly Meeme noogutas lahkudes pead, lubas tulla.

Tiit Ree värises ärevusest, ta luges teise peanoogutusest lubadust muukski, nõusolekut ta varjatud salasihile.

Ta oli ärritusest lainetamas, ei julgenud minna otsemaid koju. Kartis naist. Nagu võiks see näha ta läbi. Kõndides tänavail ringi ta mõtles sellelegi, et naine pole hommikusest pahandusest rahunenud põrmugi, vaid on haudunud talle päeva jooksul etteheitteid. Hommikul ta põgenes käest, kuid nüüd ta koju tulles naine puistab söögilaua ääres süüdistusi magusroaks. Mure liigahtas südames, tegi vaeva: millega ta saab Tereese heaks? See oli harjumus.

Aga kui ta täna ei püüagi lepituse poole? Hakkab vastu! Kust naine oli võtnud õiguse valitseda tema üle? Tal polnudki seda õigust. Tiit tahtis hakata vastu. Täna selle tagamõttega, et pärast sööki lahkuda kodust, andmata aru naisele. Tüli nagu õigustas minema toast mühinal, kaduma tükiks ajaks teadmata kuhu.

Nüüd ta hakkas kartma, et naine on unustanud kodus hommikuse pahanduse. See oli uus mõte ta peas, täna oli teisiti. Kartis, et naine on sõbralik, kutsub teda palvelasse või kinno. Naine oli nooruse ja vanaduse vahel, ta igatsustundev hing armastas laskuda täna kino kirglikesse elamustesse härdana, homme pühalikus meeleolus palvela põrandale halemeelsena.

Tiit Ree oli mures: vast naise pahameel on lahkunud?

Ta ei läinudki veel koju, astus habemeajamisärri. Tahtis viita aega. Kartis viia oma sisima ärevust koju. Või ta oli kaval, püüdis soetada naisele uut riipõhjust? Laskis ajada vurrud maha. Või ta ei teinudki seda naise kiuste, mõtles Nelly Meemele? See ei sallinud vurre. Tiit oli püüdnud selle ta suust kinni salamahti, viibides teises ruumis. Nüüd see meenus talle. Või polnud seegi õige motiiv? Tiit Ree tahtis elada täna

enda elu. Vurrud polnud tema maitse. Tuhakarva vuntsid tegid ta ülekohtuselt vanaks. Tema tahtis saada nooreks.

Ta tõstis käed risti kõhule, laskis pea rindu, vah-
tis oma vurrudega altkulmu nagu umbusklik härg peeg-
lisse. See polnud ta õige nägu!

Ruum oli ebameeldivalt kõle ja kütmata. Punase kardina taga sumises priimus võimetu toasoojendajana. Naishabemeajaja kõht seisis kassameistri kõrva ääres. See oli võõras naine, salapärane maailm. Sooled kiu-
nusid valge kitli all, korisesid hooviisi. Noor naiste-
rahvas sattus siis igakord ärevusse, küsis kannatava
häälega:

„Kas on valus?“

Püüdis juhtida seega tähelepanu mujale. Kord ta küsis nii vahtu näole pintseldadeski. Tiit Ree sulges silmad, teeskles end magavaks. Kül m pudelipiim, kuiv toit, see paneb neiu kõhu korisema. Korisegu aga peale, see teda ei häiri. Ta oli täna pidulik meele-
olus. Lõi silmad lahti ja nägi end peeglis, näis endale liig haiglase ilmega. Katsus naeratada. Valge vahu-
kogu tuksatas põsel, silmad löid hetkeks hallist udust sätendama selgeina.

Kollane lokkispea naeratas peeglisügavuses sõbra-
likuna kaasa. Kül m käsi nagu kaan võttis Tiit Ree te-
ravast ninast kinni, ta pidi avama suu, et ahmida õhku. Vurrud tulid kärinal maha. See oli saatuslik hetk, pööre otsustavaks iseolemiseks. Nüüd oli hilja mõelda ümber. Kui nüüd tuleb tagant järgi hirm peale, ta ei julge siis koju minnagi!

Hing hakkas elama, tegi nalja. Võttis jälle elust osa, nüüd õõtsus salaärevuses. Paljaks aetud suu oli poisikeselikult noor, ajas vägisi naerule. Tiit Ree püü-
dis sundida end tõsiseks, vaatas enda ette maha, katsus mõelda millelegi muule, kassaraamatule. Sai suu kui-
dagi vaole, tõsiseks.

Ta kõndis kartlikult koju, süüdlasena. Naine vaatas talle jahmatades, nagu võõrale sissetungijale.

„Mis sul nüüd pähe tuli, narrind enese nii ära, pole sul enam mehe nägu ega tegu — mis komet sa mul nüüd oled!“

„Nii on etem,“ ütles Tiit, vaadeldes end mõtlikult peeglist.

Naise pahameel aina paisus:

„Ma julge suga teiste hulka minnagi, mis narr sa nüüd välja näed! Inimene ometi teab, et mulle meeldivad vuntsid, ta võtab kätte aja ajab sõnalausumata maha. Võind mulle enne öelda!“

Tiit vastas üsna vaikselt heasüdamliku häälega:

„Mul omal pea otsas.“

„Või sul omal pea otsas, no kelle jaoks sa nad maha ajasid? Siis minule sa enam ei ela, minu tahtmisega sa ei arvesta — kelle jaoks sa siis oled?“

„Kelle jaoks ma ikka pean olema.“

„Kes ütles, et sa ilma vuntsideta etem oled?“

„Kes ütles...“

„Sul on salaarmuke!“

Tereese tungis Tiidule kallale. Temas kees selline viha, mis näis ummistavat ta kurgus sõnavoolugi. Kus ta ei saanud olla üle mõistusega, seal võttis appi oma lihavad käsivarred. Nendega pani end maksma.

Tiit tõmbus kõssi, ajas lahjad käed ette, püüdis manitseda naist mõistlikuks:

„Ei noh, miks sa mind lööd, mõtle järele, ega toh lakad mu vuntse enam tagasi too. Ära nii äkiline ole, sa kannata, ma lasen nad jälle ette kasvada.“

„Mees nii edevaks läheb, või tema tahab noor olla...“

Mehe alandlikkus ja kõhetu keha nagu provotseerisid, ahvatlesid naist kallaletungile. Tiidul oli kitsik käes. Ta tahtis pääseda piinlikust seisundist. Tavali kult ta oli pääsnud sellest lepitavate sõnadega. Kuid

täna temas oli meeleheitlikku julgust. Ta peaaegu kartis leppimist. Muidu ta oli püüdnud vaigistada naist korterinaabrite pärast, kuid täna hakkas karjuma ise kohutavalt kõva häälega. Tahtis pääseda hirmuvalitsuse alt, möirata naise mõistlikuks häbenema skandaali.

Korteris käis sissisõda võimu pärast. Nurgad rakisid mööbliga, kaks paaripandud inimest ähkisid võitlevatena, Tiit ja Tereese. Naine virutas meest, mees peksis asju — naisterahvast ei tohi ju lüüa!

„Lähen ja panen omale paela kaela,“ hirmutas Tiit, joostes esikusse haarama palitut. Kuid Tereese tõmbas ta tagasi järsult, seisis ukse ette keelavana. Mitte sellepärast ta ei takistanud meest lahkumast, et oleks kartnud teda panevat kätt oma elu külge. Vaid seepärast, et ei raatsinud lasta teist käest: nii palju oli veel südamel pakitsemas, vajas ütlemist!

Tiit oli abitult nõutu, ta ei pääsnud minema.

„Ma olen vaba inimene, sa ei tohi abielust vangipõlve teha — lase välja!“

Naine tõukas ta eemale tummalt, hingeldas.

Tiit hakkas äkki karjuma võikalt kõva häälega:

„Appil Appil!“

Karjus naise kiuste, see oli meeleheitlik abinõu pääsemiseks. Tereese kahvatas vihast. Majarahvast jooksis koridorile, koputati. Uks tõugati lahti. Tereese vajus kõrvale, jäigi varjuna ukse taha. Kassameister tõstis krae üles, kübar silmil, lipsas uudishimulikest mööda. Kadus tänavale.

Süda vasardas sees, hing võttis nüüd elust osa.

Tiit Ree lõunatas lokaalis. Naiskelner seisis ta kõrval teenistusvalmilt viisakana, vaikivana. Veidi sõbralikult naerata, mitte põrmugi võimuhnitsev. Ei tükkinud mehe vaimule kaksiti türanniks. Tal polnud mingeid pretensioone. Ootas vaid käsku. Selline naine meeldis Tiit Reeale. Nii oli elus hea elada, üksteise kõrval võõrastena ja vabadena.

Portsjon meenutas talle poissmehe põlve. Viulid virgutasi hinge valulikult unelevaks. Elu polnud tühine, maailm oli pakil töötamas muinasjutulikke seiklusi. Suu närides karbonaati süda vaevles sees pidulikult rahutuna. Silm seiras seinal kella, ootas osutit lähenevat kohtumistunnile. Ta nõristas nüüd iga tiksuva minuti läbi hinge, imes aeglaselt uneledes nagu läbi kõrre. Ta oli jälle aja peremees, see ei saanud kaduda enam tähelepandamatult, vargsi. Ta oli juhtinud jälle elusooone liikuma läbi enda, surnud hingemaastik läks lohkama tundelilledest.

Veel oli pool tundi aega, kuid Tiit Ree tasus juba rahutuna arve, kadus kähku minema. Jalad jooksid läbi õhtuse linna teenistuskotta. Ruum oli romantiliselt pime, vaid tänavvalgustust kumas aknaist sisse. Tiit Ree ei keeranud elektrit põlema, jäi ootama pimedusse. Ta sisesepitsus vajas varjavat ööd. Ta näis endale nagu varitsev isaloom. Mehevaim ärkas sees ürgse elajana, äsjane abieluautomaat oli nüüd meesterahvas. Virgunud vaim mängles leidlikuna, äkiline idee lõi näo täis naeruvälku. Tiit Ree keeras korgi välja, proovis lampe — elekter oli rikkes.

Kostsid vaiksed sammud, Nelly Meeme tuli õhtusele tööle. Käsi õieldus kohe keerama — krõks! Veel kord usu peale — krõks! Ruum jäi pimedaks. Kassameister hiilis nurgast esile kollina. Nelly Meeme ehmus:

„Ah, ma mõtlesin, tea, kes see on... Issand, see polegi teie!“

Kassameister naeratas paljaks aetud ninaalusega võõrilmeliselt, haaras kahe käega tüdruku õlgadest kinni, nagu tahaks hirmutada. Tahtis kallistada. Tüdruk tõmbus veidi kõssi, ei püüdnud end vabastada. Vaatas mehele ja kiitis, nii ta olevat hulga huvitavam, vurrudeta.

„Noo?“ küsis Tiit Ree. Ta värises, ta ei mõistnud muud öelda.

Nad seisid pimeduses üksteise ees, Tiit Ree ja Nelly Meeme. Nõjatusid vastamisi, häbenesid vaadata üksteise silma. Nii oli hea olla.

Tööst ei tulnud midagi välja, elekter oli rikkis. Aga kassameister tundis, et ta hingemasinast on kõrvaldatud rike, ta võttis jälle elust osa. See oli hoopis midagi muud, kui hiljutised surnud päevad.

Nad ajasid pimeduses juttu. Lahkusid siis tänavale, kõndisid kõrvu.

„Ma olen täna peavarjuta hulgas,“ ütles Tiit Ree.

„Kuidas nii?“

„Korteris tehakse remonti. Naine pidi minema ööseks sõbranna poole. Mul pole minna kuskile, mul pole sõpra.“

„Ja-jah,“ lausus Nelly Meeme tühiselt.

Nad seisatusid agulis luitunud hoovivärvavas. Nelly Meeme elas siin.

„Eks ole hull, mine hotelli magama. Oma kodulinnas mine hotelli ööbima. Teie ju ei anna mulle ululust?“

„Mina?“

„Mind teie ei lase uksest sissegi.“

Nelly Meeme hakkas naerma. Naeratas ja vajus uksega pimedusse, silmis kutse ja luba. Tiit Ree astus saatusliku sammu. Tüdruk ei keeranud toas elektrit põlema kohe, püüdis enne korraldada. Mehe südaksus ukse all nagu hirmunud elukas. Ta oli nagu vargil. Ta oli pääsmas eluaarete juure, võis sirutada käed võtma kinni elu ilusat muinasjuttu. Rõõmu all tiksus rumal vaev: kas ta tohib seda?

Tuba valgustati. Tiit Ree võttis istet, vaatas ringi. Otsis piinlikku vaikusse uppuvana päästerõngast: eset, mida võtta kätte, viita aega. Nelly Meemel polnud majas raamatut. Ta ise oli toredaks romaaniks, kuid

Tiit Ree ei julgenud võtta teda kätte, lugeda armastusest lõkendavaid lehekülgi.

Nad võtsid pihku määrdunud kaardid, varjasid endid nende taha. Igavad sõnad kajastasid siseelu ärevat pidupäeva. Äratuskella suur osut keerles kummutil nagu karusell. Nelly Meeme haigutas, juba oli kesköö.

„Ootate, et ma hakkaks minema? Ärge oodake. Mul on siin sohval uhkem magada kui hotellitoas. Olge nagu ilma minuta. Kustutage tuli ja minge tuttu. Mind ärge kartke, ma jäen sohvale nagu elutu asi.“

Nelly Meeme vaatas talle, ei vastanud. Naeratas uniselt. Läks eesriide varju, pani priimuse sumisema. Ta oli veel kardina taga, kui Tiit Ree ajas palitu selga ja kadus ukse taha. Ruttas tänavale. Kartis, et Nelly Meeme on sattunud kitsikusse, peab pakkuma tass teed, kuid pole anda midagi juure. Jooksis ringi, otsis avatud uksi. Ostis lokaalist kooke, küpsiseid, veini. Ta tahtis jääda täna kodust eemale. Tundku Tereese südamevaeva ööüksinduses, et Tiit panigi endale paela kaela. Kooljanägu näitab naisele öö läbi sinist keelt. Hirm võtab naisest viha, leotab silmaveega südame pehmeks. Siis on Tiidul paras aeg minna koju tagasi. Seni ta on paos Nelly Meeme juures. Ta tundis, et võõra naisterahvaga on hea elada. Ollakse üksteisega viisakad ja lahked. Naisterahvaga võikski elada vaid seni, kuni ta on veel võõras...

Pakid käes kassameister jooksis läbi öise linna agulisse. Ta sai näha kaua aja takka ööd. Korralik abilumees ei näe seda, magab. Tiit Ree oli leidnud nüüd nagu oma endise noorusliku elu, oli jälle nagu kunagi paljude aastate eest kurameerimiskäigul.

„Kuhu te kadusite?“ küsis Nelly Meeme.

Kassameister lõõtsutas, pani pakid lauale. Oli magamisaeg, kuid kaks inimest hakkasid öises vaikuses pidutsema. Veini rüübates tüdruk sulges silmad, nagu oleks keegi teda suudelnud. Ta palged löid õhetama

koiduna, päike oli inimhämäruses tõusmas. Tiit Ree põsenukid läksid kergelt punama, inimene õitses...

Tereese Ree ootas, mees ei tulnud koju.

Kui kassameister järgmisel päeval istus töölaua taga, ta jäi puhuti mõtteisse. Ta mõistis nüüd, kuidas paaripandud lähevad lahku. Oli lihtsalt hirm minna koju. Kartis viia sinna oma sisima saladust, läinud ööpattu. See tegi ta rahutuks. Selle peaks jätma kodu ukse taha, kuid see oli nüüd temaga lahutamatu. Tal oli paha olla. Ta ei hakanud põlgama end, vaid Tereeset. Naise pärast ta ei julgenud minna koju. Ta ei kartnud oma salapattu, kartis naist. Naist tuli vihata.

Tööpäeva lõpul ta seisatus tänaval. Inimene mõtles elu ristteel. Nüüd ta oleks pidanud minema koju. Aga miks? Mis ootas teda kodus? Piinavad pärimised, pahandused. Tal polnud neid sugugi vaja. Inimene peab toitma oma hinge ilusa ja rõõmsaga. Loom liigub karjamaal ringi, otsib paremat suutäit. Inimene peaks hulkuma elus, otsima hingele parimat. Elu on üürike, milleks täita end sapiga!

Ta ei läinud lõunatama koju, läks restorani. Talle toodi toit ette lahkelt, keegi ei tõrelenud, ei pärinud aru, kus ta veetnud öö. Talle kanti viinagi, ta võis väheke vinditada. Tal oli siin hea, istus kaua. Viitis aega ja jäi joobnuks.

Hilisõhtul ta tuli taarudes koju. Tereese oli kutsunud uskliku naise Liisa Luidalepa endale seltsiks, kartes ööüksindust. Nad vaatasid talle nagu õnnetule.

Ta ei lausunud sõnagi. Laskus robinal sohvale, jäi vedelema. Ta polnudki väga joobnud, teeskles. Lamas küljeli äraootavana. Liisa Luidalepp istus ta kõrvale, hakkas tegema misjonitööd. Nimetas teda vennaks ja käskis otsida jumalat.

„Mis ma tast otsin?“ ümises Tiit Ree, puhudes krae varjust viinalahka. „Sellel on vajadus otsida,

kellel ei ole. Mina ei tunne vajadust, tähendab, mul on jumal olemas. Kus kohal, jah, või mina seda tean, aga kuskil ta on. Mina olen jumalast äravalitu. Teie käite palvemajas, karjute jumala järgi — teie olete temast maha jäetud.“

„Armas vend, sa ei mõista mis sa räägid.“

„Ega ma joobnud ole, küll ma mõistan...“

„Palu jumalat, ta juhatab sind eksiteelt tagasi.“

„Jumal tänatud, ma olen jõudnud nüüd õigele teele,“ ümises Tiit Ree, vahtides enda ette poolnaerukil näoga.

Liisa Luidalepp kõneles veel haletseva häälega, kuid Tiit Ree sulges silmad, ei vastanud.

Saatnud külalise ära, Tereese hakkas süüdistama meest, kõndides toas ringi porisedes. Tiit ei vastanud, teeskles magavat, katsus norsata. Lõpuks ta uinuski naise monotoonse jõmina saatel.

Temast ei saanud enam endist abielumeest. Ta oli armunud Nelly Meemesse. Ta ei tahtnud tappa endas puhkenud elu. Ägeda hoolimatusega käis saatmas kallimat, panemata tähele sosinaid ja pilke. Ta lahkus hommikuti kodust varakult, sammus agulisse talvepimedikus. Kõndis edasitagasi, ootas. Pool tundi, vahel tunni. Kuni tuttav neiukogu väljus hooiväravast. Siis liikusid kõrvu sinises hommikhämäruses, Tiit Ree ja Nelly Meeme. Läksid teenistusse.

Kui Tereese hakkas tegema kodus etteheiteid, Tiit kohe vihastus, põgenes toast. Ta nagu ootas nüüd halba sõna naise suust. Kadus terveks ööks.

Tiit Ree hakkas jooma. Jäi kodust vahel eemale kogu nädalaks. Tereese Ree palus jumalalt talle selget aru. Kuid mees näis nüüd kartvat selgest mõistust, tahtis vahel nagu meelega pugeda unustusse, varjurma. Eluvoolus oli nüüd temas liiga käre, aeg tiksus hinges tiheda piinarattana. Ta kannatas. Kas-

sas oli puudujääk. Ta muutus närvlikuks. Nelly Meeme oli vahel kahvatu. Ta sai anonüümkirju, teda ähvardati telefoni kaudu. Ta nuttis. Tiit Ree oli purjus, lubas tappa oma naise.

Ühel päeval Tiit Ree arreteeriti. Viidi vanglasse, pandi aastaiks kinni. Ta istus kongis hulk päevi tumedana norus. Oli nagb kaotaja. Kuid ühel päeval ta selgus naeratajaks endaette. Ta oli siiski võitja. Ta oli võitnud aja. See ei saanud enam kaduda ta käest nähtamatult vargsi. Siin nurgas ta oli sasinud aja kindlasti oma kätesse. Kolm aastat — see oli igavik! Päev liikus siin aeglaselt, ruttamata. Inimene nõristas iga minuti läbi hinge, imes tunde nagu läbi kõrre. Võttis pikkamisi teadlikult oma oleskelu.

Tiit Ree oli oma aja peremees.

VOORUSLIK MARI

I

Sonimüts näpus, Juss Tiidusell vaatab toas ringi arupidavalt, madal maadlejalaup tihedalt kortsus, nagu kokkulitsunud lõõtsmoonik. Inimene peab aru, kas tema elu võiks tunduda mugavana selles väikeses toakeses. Ta ehk koduneb siin peatselt, tal ehk on siis hea veeta siin oma tööpäevast vaba puhketundi. Hea üksinduses määrida odavasse vihku liigutavaid lööklaule laenatud laulikust ning mõelda mõnusaid mõtteid mõnest kaiest, kes olnud kallis.

Tiidusell vaatab kõheldes aknast hoovile. Seal mustendab tõrvatud prügikast, valendab pestud pesuhilp, rippudes nõiril.

„Väljavaade on uhke!“ lausub Tiidusell mahatینگiva ironiaga korteriperemehele. Riigikontrolli ametnik Jaan Veskiveer on siin korteriperemees. Kahvatu ja kehvakasvuline, teise kõrval pole temast meest olemaski. Kuid see, mis teda on, seisab hargisjalu suurstavas poosis ja on suureline, nagu oleks tema Koljat ning maadleja hale mardikas tema kõrval.

„Aga selle eest aken vastu lõunast päikest,“ ütleb Veskiveer. „Ega pole kästud vahtida kasimata hoovipõhja — vahtige üles! Ei ole ilusamat väljavaadet kui taevas!“

„Ah, lõunane päike?“

„Aga nimelt! Nii kui kapaga paneb toa täis!“

„Nii, nii! Siis hiired tunnevad sellest keskpäeval

rõõmu — mina olen ametis. Või paistab siit lõunane päike ka õhtuti sisse?“

„Õhtul on õhtune päike.“

„Siis see on kena toake küll. Aga eraldi sissekäiku pole!“

„Selle eest hea vaikne, meil lapsi ei ole.“

„Vaikus ei maksa midagi, mina pole professor. Ma isegi kardan vaikust, teate, õudne hakkab. Mina tahan, et seinte taga sumiseks elu. Vanas kohas oli naaberkorteris voorimees, tema perekond oli mulle suureks asjaks. Mõnusaks seltsiks oli pühapäeviti seina taga nokastanud laul ja gitarrimäng. Ma lebasin siis selili oma poissmehe asemel, käed risti pea all, mul ei olnud igav. Ning päev oli pühapäeva moodi.“

„Tehke kuidas tahate, mina ei kavatse voorimeheks hakata.“

Tiidusell naeratab heasüdamlikult:

„Ega pole vajagi. Ma tahtsin ainult öelda, et mina ei hinda toa vaikust. Rahumäel saab rahu rahata, ometi ei igatse sinna keegi.“

Jaan Veskiveer kehitab tummalt õlgu.

Teisest toast astub nende juure noor naine. Ta on värske suuga ja väike. Sileda musta peaga, punane rätt õlul. Ta vaatab, ei kõnele midagi, ta on tulnud kuulama, kas meeste kaup sobib.

Miks ei sobi, klapib üsna kenasti. Tiidusell tunneb, et nüüd sellel toal on nagu teine väljavaade, veetlev.

„Lõppudelõpuks pole eraldi sissekäik minule sugugi tähtis, kui ma ainult teid ei tülitata. Omaette ust vajavad need, kes tassivad naisi sisse. Mina seda ei tee. Mina olen haige inimene, pean hoiduma igasugu ärritusist. Mu südamega pole kõik korras. Naine on suurim südamenärija, pean hoiduma neist, sest iga naise taga seisab minu jaoks surm vikatiga.“

Tiidusell naeratab kergelt, teised kaks naeratavad kaasa. Naerda aga pole midagi.

„Ei, mina ei vaja sugugi eraldi sissekäiku, mul pole mingit salaasja. Põrandaaluseid minu juures ei käi. Milleks mulle omaette sissekäik?“

Tiidusell maksab raha, loeb noore proua peole. Vaatab hetke vaikides ringi ja läheb tooma kohvreid. Kolib sisse.

Jookseb raskete sumadanidega trepist üles ühe hingega, ta elujõuline süda ei märkagi seda. Temas on terve ja tugeva mehe lõbus enesetunne.

Õhtul istub aknalaual, vilistab. Üksik mees laseb oma igavat lugu. Tuba on lambivalgusega, väljas kumab märtsiõhtu ehavalgusega. Varsti tuleb kevad!

Abielupaar kõneleb oma tubades vaikselt. Kuid siis on kuulda, kuis äkki midagi kukub käest kolinal.

Tiidusell naeratab, mõeldes: nüüd tahtsid teha mulle head meelt. Nimetasin ju ennast müraarmastajaks. Kes see võis nüüd kolistada, kas see värske suuga väike? Pidas mind meeles. Kui nad on head inimesed ja püüavad pakkuda mulle meelepärast elu, siis nad kolistavad lõpuks kogu oma kraami katki.

Kell kiljatab Veskiveere esikus, keegi on ukse taga. Nüüd peaks ruttama sammude müdisedes avama. Seda Tiidusell ootab. Kuid seinaga toad tõmbuvad hiirvaikseiks, teesklevad pererahva äraolekut. Nüüd seal oleks nagu abielupaari asemel kaks last, kellel keelatud avada vanemate väljas olles ust. Tardunud paigal, hinges hirm, et praegu ukse taga varitseb masuurikas, mustas habemes ragisemas valged hambad, peos naksumas hõlma alla varjatud pussi pea.

Kõik ootavad. Tiidusell ootab, mis sest välja tuleb. Veskiveered — helistaja lahkumist. „Masaurikas“ aga — avamist.

Kell kiljatab teist korda. Ning kiljatab säärase provotseeriva valuhäälega, nagu oleks tema, pererahva laps, masuurika käes hädas. Hüüab vanemaid appi. Kuid Veskiveered ei lähe sellele liimile. Tubade vaikus valetab suurepäraselt, et neid pole kodus. „Masuurikas” veab pettunult jalgu lohinal, kõnnib minema.

Veskiveered oma tubades ärkavad surnuist, hakkavad kõnelema. Alul üsna sosinal, siis poolhäälega.

Vist oli kohtupristav, mõtleb Tiidusell.

Mõtleb nii ja seab seinale ilustuseks piltpostkaarte, voodi kohale lehvikuna. Siis läheb uneasemele pikali, arutleb seal nii, et esimene unenägu uues korteris on tähendusrikas. Ise aimab miskipärast, et tema elu satub siin roopasse, mis veeretab õnne poole.

Uinub muheleva suuga.

Öösel naeratus kaob, magav nägu muutub rumalaks ja hädaldavaks. Tiidusell näeb unes musta rottii. Loom näksib närida külje kallal, murrab mulku südame juure.

II

Käed nahklabakatega selja taga risti, pea rinnus ripakili, Tiidusell sammub autode seisukohal edas-tagasi, astub suurte jalgega vägevalt, nii et lobjakat lartsab laiali lahinal. Ta ei märka seltsimeeste näaklemist, riidu järjekorra pärast, tal on kibe tegu endaga. Hinge matab sisimas mässav ärevus, paneb mehe aegajalt puhkima pahinal. Ta nagu valmistuks minema vargile või veelgi koledamale teole, koguni kaasinimese kõri kallale. Siseheitlus tõukab marssima müdinal, Tiidusell ründab edasi ja kargab kannu pealt tagasi, edasi ja tagasi nagu pendel kellavärgi otsas. Tunderattad käivad sees kärinal, veavad verekette pidi ajuji hammasrattad kaasa kavalasse kavatsusse.

Kuid Juss ei plaanitse tappa kedagi.

„Lähen koju lõunatama,“ lausub otsustanult selt-simeestele ja kõmbib minema.

Tema masin on esimeses järjekorras. Kell on alles üks.

„Peab aga Jussi vats hele olema!“ naeravad ametvennad. Hommikust saadik konuta sabas, suuri vaevu jõuad järjekorras esimeseks, sõitja võib saabuda igal hetkel — juht jookseb teenistuse eest ära! See pole mehe mood, see on narri nali.

Tiidusell läheb koju.

Selleks siis oligi vaja säärast hoovõtmist ning ränka siseheitlust — kojuminekuks! Küllap kõht küsis kõvasti, südametunnistus tegi vaeva teenistuse kaotuse pärast, sellest käis sisimas kahtepidi kargamine.

Tiidusell hüppab vürtspoodi, ostab kaks paari kannune, kannab paberkotiga koju. Ust võtmega avades tal on jälle tunne, nagu oleks ta pahateol. Ta hingab raskelt. Köögi kaudu läheb käik tuppa. Toas ta seisatub kuulama: on Veskiveere ruumides inimhinge? Mees nüüd on ametis muidugi, kuid kas naine tuksub tubades või on tuulamas tänaval? On kuulda üksiku sammu või kostab koguni kahe kõnet, proual ehk on külaline?

Juss kuulatab, kuid ei kuule midagi.

Ta läheb kööki toimetama, see luba tal on.

Köögi teisele uksele ilmub oma toast Veskiveere naine Mari, väike ja värske suuga. Vaatab tumedate silmadega küsivalt, õmblustöö rippumas käes. Ta on istunud toavaikusel ja nokitsenud rahulikuna tööd, ajanud ehk ise natuke ninapilli, üminal mõnda laululugu. Nüüd ta vaatab, mida allüürnik tulnud kööki kolistama.

„Kui saaks siin natuke sussitada, kihutaks priimusel veidi vett keema.“

„Miks siis seda ei saa.“

Mari paneb õmblustöö kõrvale ja valab väikesest

pudelist bensiini, Juss viskab välgumihklist tule külge. Ei saa öelda, et ta käsi väga väriseks, tugev maadleja-käsi. Mari lööb peopäka pumbale pihta, priimus läheb mühisema, tuleratas kargab sakilisena tööle, seest sinine, muidu lahmendamas laiali kollasena.

Punane pott pannakse veega tulele.

Siis Mari on minemas oma tuppaga tagasi.

„Kui võiks natuke naisterahvalt nõu küsida — tahtsin siin mõne muna kõvaks kuputada — kas panna nüüd kohe vette või lasta siis, kui vesi juba keemas?“

„Eks seda või nii ja teisiti,“ lausub Mari, seistes viivu paigal nagu oodates, kas teine vajab veel abi. Kuid Tiidusell ei küsi enam midagi ning Mari läheb oma tuppaga, võttes õmblustöö kaasa. Tuppaga ta jääbki.

Tiidusell keedab oma keedu ja tuleb siis köögist ära. Hakkab piinama põrandat, lauad karjuvad ta jalge all käginal. Mehele see nagu meeldiks, ta muudkui marsib. Seisatub vast siis, kui kuuleb: nüüd Mari on tulnud kööki kopsima.

Tiidusell avab ukse, lausub sinna lahke häälega:

„Suur tänu siis teile, sain oma kokatööga valmis kenasti!“

„No siis on hea! Tänada pole siin midagi.“

Tiidusell sulleb ukse ja jätkab põrandat karjutamist. See oleks temale nagu ajaviide, üksiku mehe kõnekaaslane. Aga siis tuleb talle midagi pähe, ta seisatub. Valab karavinist vett, valmistub vist jooma. Klaas kukub ta sõrmede vahelt kiljatades põrandale, vett ja kilde paiskub plahvatusena laiali.

Juss seisab liikumatult nii, nagu poleks see tema asigi, meelega vist tahtis niisutada kägisejaid tummaks.

Kergelt koputatakse uksele ja Mari vaatab sisse:

„Läks teil siin midagi viltu?“

„Klaas kargas maha.“

Mari tuleb kühvli ja harjaga, kuivatuslapp kaasas. Kükitab kasima ja on maas madalana meeldiv,

nii et Tiidusell laskub ta juure põrandale, paneb käe ta õlale. See tuleb Marile ootamatult, ta kiljatab tasa, nagu puruneks temagi nüüd sellest puustest klaasina. Vaatab Jussile hädaldavate silmadega ja kaob ta käe alt ning läheb köögistki ära, peidab enese tuppä.

Tiidusell haarab mütsi ja on valmis põgenema. Nüüd kuritegija oleks nagu paljastatud. Tal on paha ja häbi, nagu oleks ta nüüd näidanud endas narri Mari Veskiveerele naeruasjaks. Marile ja ta mehele, kihistamiseks kahekesi.

Müts peas, Tiidusell astub kööki. Läheb Veski-veere elutoa ukse taha ja kõmistab kõneleđa nii:

„Teie saite minust valesti aru!“

Toast ei vasta keegi, seal on pohmitsev vaikus. Juss avab ukse.

„Teie saite minust valesti aru. Minul polnud kahtlast kavatsust, seda minu hinge taga ei olnud. Mina ei luba endale seiklusi naistega, ma olen maad-
leja. Elan karmi ja karsket sportlaselu. Mina tegin teile tüli, lõhkusin klaasi, seda tahtsin paluda andeks paitusega.“

Ta ei näe Veskiveere naist, kuid kusagil Mari ta kõnet kuuleb, ehk sirmi varjus voodi serval, vaikides vihasena.

„Ärge sellest paitusest pahanduge, see polnud küll külgelöömise moodi. Minu käed on harjunud pigis-
tama, rammumehi murdma, nüüd arvasin naljaks nii, et kui õige katsuks niisugusega paitada, näeks, kas ta seda enam oskabki. Nüüd on nägemine nähtud, ei oska minu käpp seda tööd, muudkui vihale virutab ini-
mese.“

Niipalju ütleb, rohkem Tiidusell ei lausu musta ega valget. Seisab paigal ja vaikib ootavalt põrm aega. Mari ei anna endast elumärki. Siis Juss sulleb ukse tasahilju ja lahkub majast.

Nüüd tuleb otsida endale uus tuba, mõtleb tänaval, tundes end häbistatuna.

Õhtuvidevikus lebab oma autos kõveras, nagu magab. Niisugune on autojuhi leib: oota ja tunne igavust. Suigu klaaside taga ja oota äratajat nagu nõiutu muinasjutus.

Pimedikus saabub ärataja.

Kaks meest ronib sõidukisse. Hapukat viinalehka puhutakse juhile kuklasse ja kästakse sõita Mungamüüri tänavale. Masina tööle hakates juht tunneb endki nagu elule virguvat. Ta silmad vahivad ees lahti rulluvat tänavlinti, mis valgusest ja varjudest vöödiline. Inimesi hüppamas üle tee nagu ehmunuid kirpe, suuri ja musti. Seda seletab ees. Peeglis ta näeb taga istuvaid sõitjaid. Ühe pea on vajunud ette längu, paistab ainult kõvakübara põhja — mees hoiaks nagu kahe käe vahel pea asemel kerisekivi. Teine rappub istuda selili, pea kummutatud taha nii, et näost näha vaid mustendavad ninaaugud. Mõlemil valged siidsallid kaelas kõrvuni.

Auto jõuab pärale, peatub vanaaegses pimedas tänavas. Mehed lohistavad oma lõnksuvad ihuliikmed sõidukist sillustikule seisma püsti. „Kerisekivi“ lausub juhile:

„Uno momento!“

Üks vaarub siia, kaap kuklas, teine taarub sinna, kübar ninal. Hõlmad lahti, sallid kaelas nagu valged kangad, mõlemad vajuvad robinal läbi väikese jalgvärava hoovi.

Taksomeeter loeb raha.

Linnas tornikell mõõdab kõminaal aega.

Tiidusell astub tänavale, keha küsib kõndimist. Taevas on läinud selgeks mustavana, tähti udeleb valgusuduga kõrguses.

Ei, ei, lausub Tiidusell endamisi, mina ei tohi mõelda naistele. Mari Veskiveer ei huvita mind pör-

mugi. Ei tohigi huvitada. Tema ei kuulu möbleeritud toa juure. Minu kambris on vana koitanud laud, kaetud linaga, milles kollaseid roostelaike. Sellele lauale võin panna oma käe, see luba mul on. Mari Veskiveere õlale ei tohi teda lebama lasta.

„Uno momentost“ saab pool tundi, poolest terve. Tiidusellil pole igav mõelda oma mõtteid. Kuid siis paneb kahtlus ta südame valutama. Teda ehk petetakse? Tema ei luba end ninapidi vedada!

Ta enesetunne süütab vihatule, ta läheb hoovi kaema, kas sealt on käiku teisele tänavale. Hoov on pime ja võõras. Tiidusell kardab komistada, tõstab jalgu kõrgele, käies pimeduses nagu vees. Ei ole liikvel ühtki hinge, kellelt küsida sõnake selgitavat.

Käsikaudu kobib kotta, raiub tulemasinast säde-meid. Tõuseb haisevat treppi pidi ukseni, mille tagune kihiseb pakil lallutavatest häälestest.

Sellele uksele Juss koputab.

Teda ei kuulda. Grammofon alustab nutulekiskuvat kurba lugu, kostab naeru.

Juss avab ukse ja astub sisse.

„Mis sa tahad?“ küsib temalt pikk mees, heledad juuksed salgus silmil, — silmad nagu uue õlgkatuse räästa all. Ise vesti väel ja vesise suuga.

Tiidusell temale ei vasta. Vaatab toas otsivalt ringi. Küllap tema ise teab, mis tahab, küllap võtab õige mehe jutule. Toad on noori inimesi täis, kaks otsitavat nende seas.

„Olen autojuht,“ lausub nüüd Tiidusell kõva häälega, nii et needki kuulevad, kel seda kuulda vaja.

„Mis siis sellest on, et sina autojuht oled, äh?“, pärib noormees uimase häälega, jooanud näos mustendavad ninaaugud, nende all kaks kergelt vuntsikriipsu pintslitõmmetena ülalt alla. Tuttav nägu!

„Õiendage oma sõiduarve!“

Tiiduselli selja taga uks keeratakse lukku, valge

lakaga mees pistab võtme oma taskusse. Püksid kipuvad jalas vajuma — nagu võtme raskusest.

„Kohe õiendatakse!“ lausub keegi ja kopsab Tiiduselli pähe pudeli katki. Grammofon jätab laulu, hoop oleks tabanud nagu teda, ta laul on nüüd läbi. Kähiseb käia tühjalt ning see on nii, nagu jookseks surmavalt haavatust vaibuva korinaga elu. Keegi ei märka seda.

Juss näeb silme ees verd, seda nõrgub ta juustest. Nüüd mees saab õige pahaseks ja paneb oma maadlejamuskliid mürama. Haarab enese ees seisva valge lakaga mehe ja keerab ta üleõla prantsatades põrandale. Äkki ja ägedalt. Tüdrukud langevad kiljudes nurkadesse, mehed tungivad Tiidusellile kallale.

Taplejad ähivad, mööbel röögatab purunedes loomana, pidutuba muutub haigemajaks. Sajab higi ja sajatusi. Sajab hoope ning muhke tõuseb meeste ihupinnale nagu lillakaid seeni mühinal. Mehi kukub ja kerkib robinal.

Ning viimaks Tiidusell seisab ukse all ja on sedapuhku tööta mees, ei ole enam kallaletungijat. Mehed kas maoldavad maas või kõverdavad nurkades memmede käte vahel.

Verd tilgub lõõtsuva mehe lahtisesse suhu, Juss sülitab põrandale punast. Pöördub siis ja raputab lukustatud ust, oma viimast vastast.

Uks ei avane.

Aralt astub ligi tüdruk võtmega, mis võetud põrandal pikutava poisi taskust.

Juss lahkub aeglaselt, lausumata sõna.

„Kirjutage auto number üles!“ ütleb mehe hääl ähvardavalt toast. Kuid keegi ei välju seda täitma.

Tiidusell laseb siduda haava apteegis ning jääb ööseks tänavale. Tukub sõidukis, koju ei lähe.

Hommikul näeb, et riided on eest täis roostekarva laike, ta vajab korraldamist. Viib auto garaaži ja

sammub tuppa. Põrand tervitab teda kriuksumisega, kuhu sammu astub, seal jala all karjatab nagu rääk.

Aeg on nii kaugel, et Jaan Veskiveer istub juba ametkohas, lahkunud kodust. Marist pole kuulda kõppu ega kippu. Pole vajagi kuulda. Tiidusell ei lähe kööki, tal pole sinna asja. Toas on kann veega. Peseb end ning vesi muutub kausis kollakaspunaseks.

Mari astub sisse, koristama tuba. Koristada pole midagi. Eilsest pahandusest ei ole noores naises jälgegi, ta tervitab kergelt ja nagu teistki kergendavalt.

„Tere!“ vastab Tiidusell napilt, seistes seljaga. Nüüd tema on nagu pahane.

„Polnud teid öhtul kuulda — kas magasitegi kodus? Meie olime juba mures, ehk on midagi juhtunud.“

„Mis sest siis on, kui midagi juhtub. Selleks elu on, et midagi juhtuks. Aga teie kardate kangesti!“

„Sa heldus! Oletegi kakelnud!“ lausub Mari, valades kausist vett pange.

„Eks igamees tee seda, mida ta mõistab. Mina paitada ei oska, aga löömine läheb mu käes üsna libedasti. Pole nurinat kuulda olnud, et mina oleks pahasti virutanud.“

Mari naeratab endaette ja väljub, kandes mustavee pange.

III

Uksekell heliseb.

Mari Veskiveer on kodus, kuid ta ei lähe avama.

Tiidusellile meenub „masuurikas“, tema tahab vaadata inimest, keda siin korteris ei soovita näha. Ta läheb avama, põrand kõmiseb — ukse taga ootaja kuuleb seest samme, rõõmutseb.

Mari hiilib hääletult oma toast esikusse, kõnnib

nii, nagu polekski teda pörandal. Sosistab, seistes varvastel:

„Mind ei ole kodus!“

Ning peidab enese Tiiduselli tuppa.

Välisukse taga ootab isand, kõvakübar peas, silmad vesised ja roosad, nagu oleks mees juba nutnud, et teda ei lasta jälle sisse.

Täna lastakse, Tiidusell päästab ukse ahelast ragnal, vaatab välja ja naer tuleb ta suule. Naer sellepärast, et „masuurikas“ on niisuguse nutuse näoga, seda Tiidusell ei oodanud.

Isand tõstab ühe sõrme kübara ääre ja küsib:

„Kas proua Veskiveer on kodus?“

„Aga mitte ei ole.“

Nüüd isanda silmad tõmbuvad veel enam veele, ta pilgutab neid korra kiirelt ja jääb siis tummalt vaatama Tiidusellile, nagu süüdistades teda, miks proua kodust ära.

„Ei tea, kuhu ta on läinud?“

„Kuulda oli, et läheb turule.“

Isand tõmbab kella taskust, vaatab:

„Turuaeg on läbi, siis ta peab kohe tulema.“

Astub sisse, tema ootab.

Tiidusellil pole põhjust teda välja visata. Võõras riputab palitu varna ja võtab istet.

„Pange portfell...“ lausub Tiidusell. Rohkem ei ütle, jääb hetkeks tõsiseks ja hakkab siis naerma.

Võõras vaatab talle küsivalt.

Tiidusell seletab:

„Mulle paistis, kui sisse tulite, et teil on portfell käes, nüüd näen, et niisugust riistapuud polegi kaasas.“

„Ei ole.“

„Sedamoodi jah, tulite siis niisama prouat vaatama.“

„Kuidas — prouat vaatama? Mul oli asja tema juure.“

„Siis olete ikka kohtupristav?“

„Mina? Kuidas teie ometi... Mina olen proua ja härra Veskiveere kauaaegne tuttav.“

„Teine asi! Siis olete siin ehk rohkem oma inime kui mina. Nii mul polegi vaja teie kõrval ka-raaulida ja nagu seltsiks olla.“

Nii ütleb Tiidusell ja läheb oma tuppa.

Mari istub diivanil, äraootav nägu peas, sõrm suul, nagu kardaks enese pärast, manitseks end vaikima.

„Võite minna,“ ütleb Tiidusell, „see ei ole Singeri agent, see on teie perekonnatuttav.“

„Kuidas ta välja näeb?“ küsib Mari sosinal.

„Näeb nagu nosiks sibulat, silmad vesised ja vae-valised.“

„Tean, tean!“

Teab, kuid jääb peitu.

Juss istub diivanile, Mari kõrvale.

„Ei siis hooli teda näha ühti?“

Mari raputab pead, ta jääb külalise eest varju. Vaatab enda ette põrandale, väljasirutatud käed ristis põlvede vahel.

„Aga kui mina nüüd hakkam kiusama,“ sosistab Tiidusell, „kui panen jonniga pärast käe teie piha ümber, siis täna teie ometi ära ei jookse — peate jääma minu juure peitu.“

Mari tõstab silmad mehele, need on tumedad ja kohkumisest suured.

„Miks teie peaksite mind kiusama?“

„Kui kutistan nüüd natuke, siis panete oma naeruhääle välja ja külaline kupatab teises ruumis silmad hämmastusest rõngaiks.“

Tiidusell paneb käe Mari piha ümber, ta teeb natuke nalja. Mari haarab ta käest kinni ja sosistab:

„Ei tohi!“

„Nüüd olete lõksus, nüüd mina võtan teid õn-neks!“

Seda ikka naeruga ja naljaga, kuid häälekohinast kuuldu, nagu oleks mehel tõi taga.

Nad istuvad diivanil, Jussi käsi on ümber Mari piha ning Mari hoiab kõvasti Jussi käest kinni, nagu rebiks ta seda järjest lahti, kuid ei rebi siiski.

„Peaks ta ometi ära minema!“ hädaldab Mari.

„Peaks ta tukkuma seal õhtuni!“ sosistab Juss.

Istuvad ja ootavad. Siis Mari ütleb:

„Vaadake järele, ehk hakkab ometi minema!“

Juss läheb kaema külalist.

Isand on ajanud prillid ninale ja vaatleb albumit, Veskiveere perekonnapiilte. Need on tal ammu nähtud, kuid igavuse pärast inimene peab ju midagi tege-ma. Pealegi maailmas on pilte, mida võib vaadelda lõpmata. Vaadelda nii usinasti, et ei märgata tuli-jatki.

Pildil Mari Veskiveer valges kleidis seisab tumedal taustal üksi, kuid naerab lõbusasti. Naer on ka ehteasi, lisaks teistele kallisesemetele, milledega Mari end dekoreerinud nagu paraadunivormiga päevapildi jaoks.

Võõras kisub postkaardi üsna vastu prille, vaatleb vesise silmanurgaga ja pistab siis äkki kärke käeliigutusega põuetaskusse.

Vaatab ise ringi ja näeb: Veskiveere allüürnik tulnud kolama.

„Kas hakkab igav?“ küsib Tiidusell muretsevalt.

„Ei ole viga,“ vastab sibulasööja punetades.

„Proua Veskiveer vist niipea koju ei tule, ta pidi minema turult kellegi tuttava poole.“

„Ei ole viga,“ kordab külaline.

„Mina pean ka ära minema, vaja karata töökohta.“

Nüüd külaline enam ei ütle, et pole viga. Nüüd paneb albumi käest ja tõuseb lahkuma vastutahtmist.

Tiidusell kisub oma toas autojuhi mütsi pähe ja sosistab Marile:

„Lähen nüüd sõitu ja viin teie külalise kaasa, saate vanglast vabaks.“

Tänaval võõras ulatab Tiidusellile käe:

„Peeter Kukepala! Ma ootan siin.“

„Väga rõõmustav! Oodake jah, küll ta nüüd varsti peab tulema.“

Tiidusell läheb oma teed, mõeldes: vaene mees, ootab enese halliks.

Kõnnib tükk maad, siis tahab teha suitsu. Paberross suus, ajab kätega taskuis ringi, sammud tasanevad ja lõpuks mees peatub hoopis. Ta on unustanud tulemasina koju. Pöördub ja lõhub tagasi toa poole.

Köögis olles kuuleb korteris jutujõminat. See huvitab Tiiduselli, ta seisab paigal varitsevana nagu vana naine. Kas tõesti? mõtleb mees arusaamatuses ning hiilib tasahilju esikusse. Just nii: varnas ripub Peeter Kukepala palit ja kõvakübar!

Nagu varas vajub Tiidusell majast tänavale. Paberross tolmaab ees ägedasti, sellega ta saab hakkama. Kuid mõned asjad siin maailmas on ta mõistusele lahinguugitamatud.

Kuidas see tuli?

Mari vist riietus kiirelt, võttis korvi, hiilis hoovivärvast tänaval ootava Peeter Kukepala selja taha: tulen turult! Eks siis astume meie poole sisse. Ning astuvad kahekesi sisse, Mari Veskiveerel riidega kaetud tühi turukorv käevangul, Peeter Kukepalal varastatud pilt põuetaskus.

Milleks niisugune naljamäng?

Tiidusell vilistab, ta ei mõista midagi.

IV

Ilm on pilvealune hall, kiriku ees muruplats rohendab aprillikuiselt. Mari lubas tulla vaatama Tiiduselli sinist sõidulooma ning on nüüd siin. Kuid vaadata pole midagi, auto on nagu auto kunagi, vaateleja pole asjatundja.

„Tore tükk küll, hea asi ikka, kui niisugune käes,“ kiidab Mari.

Nad seisaksid seal kahekesi kauem, kuid hakkab piisutama, sajab.

„Astuge vihmavarju,“ ütleb Tiidusell, avades auto ukse.

„Ei,“ vaidleb Mari, „keegi juhtub nägema.“

Nii lausub, vaatab ringi ja hüppab kärmelt tõlda. Juss astub sisse, kuid juhi istmele.

„Tõmmake eesriie ette, kui kardate.“

„Ei,“ ütleb Mari ning kisub kollase eesriide akna ette. Ta näoilme on hädaldav.

Nad vaikivad, kumbki ei oska midagi öelda. Juss paneb masina tööle, rattad lähevad liikuma, nii on parem.

„Ärge tehke!“ tõreleb Mari.

„Ükskõik kus meie vihmavarjus oleme, maal või linnas,“ vastab Tiidusell.

Agul pudeneb üksikute majadena maale, tuleb vastu linnaümbruse tuttavaid välju ja metsatukke, mis virgutavad mällu mälestusi helgeist suve-pühapäevist.

„Kaugele teie sõidate?“ hädaldab Mari.

„Nii kaugele, kus lõpeb vihm ja hakkab paistma päike.“

Taevast on lauspilves.

Aegajalt visatakse silme eest mööda peotäis madalaid külamaju mustendades. Ning siis on jälle võsa-veert ja põlde. Kuurmekusiku nõlvakul seisab kahekordne maja, paistab juba eemalt punase katusega.

Selle ees Tiidusell peatab sõiduki. Fassaadil roheline silt, Mari loeb sellelt: Restoran.

„Siia astume sisse!“ ütleb Tiidusell.

„Teie olete põrunud!“ vastab Mari ning see on öeldud tõsiselt, nalja pole hääles natukestki. Häälm muutub aina pahasemaks, pärides:

„Kelleks teie mind peate?“

Tiidusell mõtleb veidi, tal on nagu kahju loobuda pähe hakanud plaanist. Siis laseb auto veerema, sõidab Kuurmekuusikusse, maanteelt metsa.

Mari astub välja ja tunneb rõõmu: siin saab noppida sinililli! Vihma enam ei saja, kuuserästas laulab.

„Hea, et metsas ei ole inimesi,“ ütleb Mari.

„Jah, vahel osatakse seda hinnata. Nii et teie siin inimtühjas metsas ei kardagi mind?“

„Miks ma peaksin kartma?“

Mari kehitab õlgu ja istub kannule. Juss laskub ta kõrvale, vaevalt-vaevalt nad mahuvad sinna kahekesi. Et paremini püsida, Tiidusell paneb käe ümber Mari piha. Mari ei taple temaga, on salliv ja mõtlik. Tal on hea olla, kuid ta süda on rahutu, ta tunneb, et see, mis nüüd on, seda ei peaks olema. See võõra mehega istumine kahekesi metsas!

Ning siis tuleb see, mis oleks võinud jääda olemata. Mari kääneb pead tragilt siia-sinna, kuid Tiidusell tabab ta suu ja siis on suudlus antud.

Mari ei saa olla õnnelik, ta on naine ja peab olema nüüd õnnetu. Katab silmad kätega, istub longuspäi, nagu oleks juhtunud midagi koledat.

„Mari, sa oled mulle armas!“ sosistab Tiidusell.

„Sel pole mõtet,“ vastab Mari ning võpatub: keegi nagu naeris metsas! Orav tormas tüve mööda üles ja nagistas oma naeru. Mari õhkab kergendatult: hea, et orav ei ole inimenel!

Siis nad sammuvad tagasi sinetava auto poole. Teel Mari tõukab Tiiduselli rusikaga ning lausub:

„Kes teid ajas meie juure elama!“

Tiidusell naerab, ei räägi midagi, selle peale nagu polegi vaja vastata.

Auto veereb linna poole tagasi, kollased kardinad akende ees. Tumedad külamajad lendavad oma käigult tagasi parves — autost mööda.

Neeme küla vahel piirivalvur peatab ja pärib juhilt:

„Veate salakaupa?“

„Ikka, ikka,“ naeratab Tiidusell, „salaasja ikka on.“

Relvamees ei leia midagi.

Tiidusell viib oma saladuse linna. Ühel agulitänaval Mari astub maha, läheb punasesse omnibussi.

Milliseid rõõmu tagavarasid leidub inimeses! mõtleb Tiidusell õnneliku mehena, küürides suure lapiga autot.

Järgmisel päeval, kui ta tukub rooli taga, keegi isand ronib sisse ja viskub raskelt istuma.

„Kuurmekuusikusse!“ käsib mees äreva häälega.

Hirm lööb juhi südames valuvälku: autos istub Jaan Veskiveer! Seda Tiidusell näeb peeglist. Ta halb südametunnistus alarmeerib ettevaatust, et nüüd küll ei ole õige asi, sõitjal on kuri kavatsus. Laseb sõidutada samale kohale, metsa varjus siis tuleb tasuma naisevõrgutajale tapmisega.

Kas öelda, et nii pikka sõitu tema ette ei võta?

Ta ei taha pöörduda pead tervitava naeratusega tahapoolesse, ta usub, et Veskiveer tunneb teda küll, kuid ei võta jutule enne kui kuuse all.

Masin läheb liikvele, tulgu mis tuleb. Autojuhti varitseb hädaoht alati, tema ei näe inimese sisse kunagi, kuid sõitma peab.

„Taaratasa nurgal pidage kinni,“ käsib Veskiveer.

Tiidusell noogutab peaga, ta süda läheb kergemaks. Autosse tuleb blondeeritud lehm — nii mõtleb muhe-

ledes juht, vaadeldes prisket plikat, kes seisnud ootavana nurgal ja nüüd upitab enese sõidukisse.

Siis ta mind ei mõtle tappa, lõbutseb Tiidusell. Kuid missugust kuuma hirmu kupatas kehha!

Ta ei kavatse jätta seda niisama, tal on juba vastulöök valmis. Tundku teinegi terake oma ihus hirmu!

Kiirelt kihutab auto kõrvalteele.

„Kuhu nüüd?“

„Mul on bensiini vähe,“ lausub Tiidusell.

Kui Veskiveer teda varemalt ehk ei tunnud, siis nüüd ta peaks nägema, et rooli taga on allüürnik. Kuid Veskiveer ei anna sellest märku. Tiidusell jälgib teda peeglist, näeb, kuis ta nägu muutub murelikuks — kodutänaval.

Pasun röögatab kolm korda ja sõiduk peatub.

„Hulluks läinud!“ sosistab Jaan Veskiveer. Kisub krae üles ja vajub palitusse nagu maa alla. Kübar kaatab ta silmnäo. Tõld seisab ta kodumaja ees. Blondeeritud plika kisub mehe käsul kardinad ette.

Tiidusell astub välja, siin on punane bensiinijaam. Pika voolikuga ta joodab oma sinist sõidulooma. Ise vaatab üles aknale: kas Mari kuulis? Eile ta ütles: kui vahel tulen võtma bensiini, siis pasundan kolm korda. See tähendab, et tahan sind näha. Tule siis aknale ja tee mind õndsaks naeratusega.

Jaan Veskiveer ei julge tõsta silmi palitu varjust.

Mari Veskiveer tuleb aknale, ta võib ju ajaviiteks välja vaadata. Märkab tänaval askeldamas allüürnikku. Naeratab. Juht saadab oma mehenäolt rõõmusignaali vastu ja sõidab ära.

Sõidab Kuurmekuusiku kõrtsi ette.

Sõitjad lähevad sisse.

Tiidusell kolab nõlvakul ja vaatab vana männi all sipelgate tööd. Siis vahib oma sõrmeotstele ja haigutab. Ootamine läheb igavaks, ta sammub autosse tukkuma.

Mõne aja pärast väljub Jaan Veskiveer, üksi. Palja peaga, tulnud end veidi jahutama. Toob kaasa viina, higi ja vööra naise lehku.

„Tulge, tehke üks naps!“ kutsub autojuhti.

„Mina niisugust asja ei pruugi,“ vastab Tiidusell, „autojuht peab olema kaine.“

„Täitsa mehe jutt, peab olema kaine! Aga mina pean olema vintis!“

„Või kohe peate? Et pole nagu lõbuasi, rohkem nagu sunnitöö.“

„Sedamoodi kukub välja,“ lausub Veskiveer ja jääb hädise ilmega vahtima endaette. See näib nagu joobnud inimese totrus. Kuid siis ta tõstab pea ja ütleb ootamatult:

„Kuule, kui sina mind seaks pead, siis mina viskan su oma korterist välja.“

„Nonoh, kas nii kurjasti kohe? Kui mina peaks teid seaks, siis mina koliks ise välja — inimeste juure.“

„Sina ei tea midagi, sellepärast sina võid mõelda minust halvasti.“

„Mina ei pruugigi teiste asju teada.“

„Ei, ära ütle nii! Sina pead teadma, vaata, muidu sa ei mõista mind. Sina mõtled, et mina olen lurjus, omal kena naine kodus, aga ajab siin ringi vööraga, eks ole?“

„See pole minu asi.“

„Jah, mis sul viga öelda — see ei ole minu asi. Aga mina ei saa nii öelda, ma pean . . .“

Veskiveer jääb vait, ta nagu ei usaldaks enam sõna pillata, kartes pealetikkuvat nuttu. Või näib see ainult nii Tiidusellile?

„Jah,“ jätkab Veskiveer, „mis ma sellest sulle seletan, või mis ma sest salgangi — ma ei usalda oma naist.“

Nüüd tuleb kõri kallale, mõtleb Tiidusell.

„Jah, sellepärast ma täna olen siin selle elukaga. Vaata see on nagu tasakaaluks või ma ei oska öelda — ikka nagu kergem, saad aru?“

„Peaaegu, et saan aru: see on tehtud igaks juhuks, et kui teine petab salaja, siis ollakse tasa.“

„Nah, klaar!“ lausub Veskiveer, tõstab õlgu, lahutab käsi ning naeratus tuleb ta näole. Hea meel, et teine mõistab teda.

Kuid Tiidusell lausub:

„Ärge kartke, mina ei lähe teie naisele seletama. Asjata otsite vabandust oma üleaisalöömisele.“

„Ma ei saa sinust aru — mis vabandust?“

„Usun, et naine on teile truu.“

„Sa usud? Jah, sul on hea uskuda, sa ei kaota sellega midagi. Kuid mina ei ole pime, pea meeles, et ma teenin riigikontrollis. Saad sa aru, mida see tähendab, ah? See tähendab, et minusugune oskab salaasja peenelt paljastada. Ütle sina mulle: kui naine teab, et keegi mees austab teda, on temast kangesti sisse võetud — kas naine saab jääda ükskõikseks? A-hah, vaata, see on sulle pätkel, nüüd sa ei oska kosta midagi. Aga mina tean, et naine vajab austajat nagu õhku. Ta ei ütle temast ära kunagi, kuigi austaja on igavene hale kakk, saad aru?“

„See pole veel petmine, see on ainult sallimine,“ lohutab Tiidusell.

„Sul on hea öelda, sallimine. Aga kas sina lähed neile piiri pidama, kui kaugele nad oma sallimises võivad minna, ah! Näen nüüd, see'p see on!“

Tiidusell vaikib, mis ta pruugib teiste murede pärast oma suud kulutada.

Veskiveer ei saa rahu, ta jätkab:

„Sallimine . . . Aga mina ei taha, et ta sallib. Ma olen keelanud naisel teda sisse lasta, aga mine sa teda tea. Sa oled ehk näinud, kas keegi mees käib ta juures, ah?“

„Ei,“ ütleb Tiidusell, „seda ma pole märganud. Kes ta on, teinekord ehk tean siis tähele panna? Salakuulamise ametit ma endale ei võta, aga ehk saan teid kuidagi aidata. Mängime mehele vingerpussi!“

„Küll kuluks kuramusele ära,“ ütleb Veskiveer. „Mina ise ei saa, ta on mu põline tuttav, kuidas ma peksan ta puuga majast välja! Aga sina võiks teda natuke utsitada, sul on seda va...“

Veskiveer kergitab sõrmedega oma vasaku käe varukad — lihased on vägevad!

„Selle mehe nimi on Peeter Kukepala!“ lausub Tiidusell.

„Kust sina seda tead?“

Veskiveere viinastunud silmapraod kargavad pä-rani.

„Niisugune oli kord ukse taga, aga teie naine ei lasknud teda sisse. Kukepala ajas käe mulle pihku, sellest tean ta nime.“

„Või ronib, muudkui ikka ronib teine!“ susistab Veskiveer hammastesse. Ning lisab rõõmsamalt juure:

„Ah, minu eit oli nii tragi, et kasi aga minema, sisse mitte kudagi ei saa?“

„Sisse ta ei saanud.“

Veskiveerele see meeldib väga, ta naeratab südaml-likult ning pühib taskurätiga silmanurka. Siis ütleb jälle:

„Või eit paneb teisele kohe rusika nina alla, et seda sa saad.“

„Pole viga,“ ütleb Tiidusell, „sellele mehele meie mängime vingerpussi, nii et ta kaob jäädavalt.“

Seda ta ütleb vihaga. Temal on ka põhjust vi-hata.

„Eks ole,“ rõõmutseb Veskiveer, „tee ta vaese-omaks!“

Blondeeritud tüdruk tuleb kõrtsitrepile ja kutsub.

Veskiveer susistab midagi omale hammastesse ja viipab peaga. Avab siis tõlla ukse, laseb tüdrukul astuda sisse.

„Vii ta linna!“ lausub Tiidusellile ja jääb ise maha.

Auto lipsab läbi külade, keereldes linna poole, kollased eesriided akendel, blondeeritud tüdruk nutmas sees.

Jaan Veskiveer lorbib tulla jalgsi, ta nagu vajaks tuulutamist mitu tundi tuulisel teel.

V

Palja peaga kärumees jõuab koormaga ukse ette. Jaan ja keegi vana naine kannavad sisse kehva majakraami. Eit tudiseb väljas, kummipuu vabiseb süles.

„Vanainimene jääb hätta, ei saa enam omal käel elatud,“ seletab Jaan Veskiveer naisele. Mehe ema jääb majja.

Tiidusell kuuleb seda läbi seinu ning mõtleb: Jaan ei leia ussirohtu, mis ajaks temast välja kahtlusi.

Vanainimene liigub päeval tubades nagu must valgur.

„Pea nii segane, lähen värske õhu kätte,“ ütleb Mari ja otsib omale raamatu seltsiks kaasa.

„Mina tulen ka,“ ohkab vanainimene, „ega värske luhvt mullegi kurja tee.“ Ning ohkab jälle.

„Parem jää koju, ega meie või korterit üksi jätta, vargad tulevad sisse.“

„See ju kodu,“ lausub vanainimene ja kookab peaga Tiiduselli toa poole.

Mari kahistab sosinal:

„Kes temagi sisse näeb, mis inimene ta on, teeb toad tühjaks ja kaob.“

Vanainimese meelest tubane varandus on tähtsam minia vooresest, memm jääb koju.

Enne äraminekut Mari viib Tiiduselli tuppa värsket vett, kübar peas. Tiidusell ei päri, kuhu proua läheb. Mari tuleb siis ukselt tagasi, sikutab laudlina siledaks ja ütleb:

„Pidin minema Tiigiparki istuma.“

„Seal on ilus olla,“ vastab Tiidusell ja pikutab voodis edasi. Ta oli öösel sõidus, nüüd puhkab.

Mari väljub, korter jääb vaikseks, siis hakkab kostma vanainimese norskamist. Valvur kasutab vaba aega.

Tiidusell tõuseb ja läheb Tiigiparki.

Mari istub pingil, roheline põõsamüür varjab teda kolmest kandist. Tagapool on vanalinna müür torniga.

„Mulle ei meeldi need salajased kohtamised!“ ütleb Mari, kui Tiidusell istub ta kõrvale. Mari põsed lõkendavad punetada.

Tiidusell võtab ta käe alt kinni ning lausub:

„Ma lähen siis ära.“

Mari surub enese ta vastu tugevasti ning puurib niisuguste suurte silmega: kuhugi sa ei lähe!

Nii nad istuvad kahekesi edasi. Vaatavad üksteisele ja naeratavad.

„Ma ei peaks su ligi tulema,“ lausub Tiidusell.

„Miks?“

Tiidusell sosistab Marile midagi kõrva sisse.

Mari ähvardab teda lüüa.

Äkki ta jääb tõsiseks ning viskab kinnastatud käe omale põske — hall ämblik nagu laskus õhust palge kallale. Nii näib Tiidusellile.

„Mis sul on?“

„Paha ennustus. Mulle meenus midagi halba: sellel pingil lõpetas oma elu keegi abielunaine.“

„Ta armastas teist meest.“

Mari noogutab.

„Pole viga,“ lausub Tiidusell, „sellegi pingil on istunud ka paljud õnnelikud armastajad. Eks seegi ennusta midagi!“

Mari ohkab. Kõheleb, kas öelda, ning kõneleb siis nii:

„Sa ütled ikka, ega ma tükki ära võta, kui ma sind puudutan. Aga mina ometi tunnen, et minult on võetud palju. Mu hingeline tasakaal. Ma olen rahutu. Vahel olen õnnelik, kuid sealtsamast tuleb niisugune tüdimus, et ma hakkam mõistma imehästi enesetapjaid, nagu oleksin ma nende nahas. Või nagu oleksid nemad minus...“

„Sa oled imelik,“ ütleb Tiidusell.

Meesterahvas on imelik, mõtleb Mari. Mees ei mõista, kuhu jutt tüürib.

„Ma ei taha rikkuda su abieluõnne,“ lausub Tiidusell kaastundlikult, „ma tahaksin teha sulle ainult rõõmu.“

Mari laseb pea norgu ja on tusane, mõeldes: ta ei ole aus, kui ta ei purusta mu abieluõnne. Nii mõtleb, kuid ei pilla sellest sõna.

„Ma hakkam minema,“ ütleb siis tujutult ning istub edasi.

Pikas rohelises palitus läheneb vanahärra ja seab fotoaparaadi jalgele.

Mari põgeneb pingilt. Tiidusell viskab hooletult jala põlvele, lükkab mütsi kuklasse, et ilme tuleks pildil uljam.

Välismaalane pildistab vanalinna torni.

„Jaan vist palkas detektiivbüroost,“ väriseb Mari ja hakkab minema kodu poole. Tiidusell saadab teda.

„Vanades majades on huvitavad trepikojad,“ ütleb Tiidusell ja avab nikerdatud raske paraadukse.

Nad seisavad poolpimedas võlvitud kojas, vaikes nagu kirikus. Mari hoiab Tiiduselli kaela ümbert kinni, nad suudlevad ja ei suuda lõpetada.

Keegi ei tea sellest midagi.

VI

Vanainimene avab ukse paokile, ei vabasta ketist. Püüab välja ja pärib pahaselt:

„Mis te soovite?“

Odavad kompvekid paberi sees taskus, Peeter Kukepala seisab ukse taga ja kraapab kummardada viisakalt, pärides läbi valehammaste peenutseva susinaga:

„Kas proua on kodus?“

„Mis su nimi on?“ küsib vanainimene karmi tooniga, nagu oleks tema prefekt.

Tema on kodune politsei.

„Öelge, et härra Kukepala...“

Eit lööb ukse kinni säärase hooga, et kõmatab koridoril ja korterites, nagu oleks kärgatanud kahuripauk. Kukepala on kojas kapi najal aupaugust kahvatu. Tükk aega. Ilmkäras oleks löönud ta nagu mõistusest lagedaks.

Toibudes ta seab jala astuma trepist alla, kuid arvab siis teisiti ja helistab ukse taga uuesti.

Eit esiti ei mõtlegi reageerida sellele, kuid Mari sunnib toast takka, et ehk helistab nüüd keegi teine. Nii praotatakse üks teist korda. Nähes koridoril Kukepala, memm tahab sulgeda ukse sõnalausumata, kuid Kukepala on pistnud jala vahele, vanamamma kavatsus jääb katki. Vanamamma ägestub sellest kurjasti, peksab oma toatuhvliis jalaga Kukepala värskelviksitud saabast, ja kui see midagi ei aita, siis eit karjub südametäiega appi.

Tiidusell tuleb toast pakkuma abiks oma mehe-rammu. Turi vimmas ja musklid vinnas, käed haaramas kohutavate konksudena.

„Tere!“ piuksub Kukepala ukse vahel. „Teie juure ma tahtsingi tulla.“

Tiidusell laseb ta sisse, viib ta oma tuppa.

„Võtke aga siis istet, kui just minu poole asja oli.“

Võõras kükitab toolile ja vaatab toas ringi:

„Teil siin päris kena olemine!“

„Ega laita ole. Kuid ma ei kavatse niipea välja kolida.“

„Mis moodi?“

„Mõtlen, et tulite kuulama, kas tuba varsti vabaks saab.“

„Ei, ei,“ vastab Kukepala ja raputab pead. „Ei, ei,“ kordab viivu pärast uuesti.

„Ei mõista teie aega viita,“ ütleb Tiidusell muretselt, „mul siin pildialbumit pole.“

„Ei ole viga.“

„Mul ikka pilte on, aga kõik kohvrisk luku taga, ei usalda neid albumisse panna.“

„Noo!“ huvitub Kukepala, „kas kõik niisugused, et peab varjul hoidma?“

„Ah, ei! Harilikud pildid. Aga ma ei usalda neid albumisse panna sellepärast, et mõnel on rumal viis varastada. Lehitseb, lehitseb ja libistab pildi põuetaskusse.“

Kukepala kõhatab, kõrvalestad punetavad nagu moonihelbed, käsi kargab segasena taskuräti järgi, nagu saaks sellega pühkida näost punetuse maha.

Tõuseb ning teeb, silmad maas, minekut.

Imelik visiit, mõtleb Tiidusell naeratades.

Ühel päeval Mari on tujust ära, tormab toas toolile otsa ja kirub siis mööblit — tool oleks pidanud hüppama viisakalt perenaise teelt kõrvale!

Tiidusell katsub teha juttu, kuid Mari ei vasta.

Kõlistab kõõgis peenraha, saadab vanainimese poodi. See meeldib eidele, tal kulub vürtspoes terve tund, seal on mõnus pidada memmedega mokalaata.

Eit poes, Mari koputab ja ütleb ukse vahelt Tiidusellile teietades:

„Oleks parem, kui teie koliksite meilt ära.“

Tuska tuleb ta häälest tupp.

„Mis on?“

„Pärast niisugust alatust ma ei taha teid enam näha!“

Tiidusell kehitab teadmatuses abituna õlgu.

„Kohtualune peab teadma, milles teda süüdistatakse.“

Mari võtab põuest pildi, viskab tupp ja lööb ise ukse paukudes kinni.

Tiidusell tõstab pildi põrandalt, vaatab: Mari patustamas madrusega. Merimehel vurrud sorakili nagu hülgel, Mari naeratamas mahedasti, nagu riputaks ta linnukestele teri. Naeratab tuttavalt — Tiidusellile turgatakse pähe albumist varastatud päevapilt. Alatus on kombineeritud pordunaise patusest paljaskehast ja Mari süütust näonaeratusest.

Juss läheb Veskiveere elutupp, kus Mari noogub nutta tooli toel.

„Minu käed on puhtad,“ lausub Tiidusell.

„See on sinu töö,“ kaebab teotatud naine nutuselt. „Ma oleksin seda veel kuidagi mõistnud, kui sa oleks sepitsenud seda oma iharuses enesele. Aga sa müüdad neid autojuhtidele, kus selle häbi ots!“

„Usud sa seda tõesti?“

„Jah, usun! Härra Kukepala oli nii suuremeelne, ta on ostnud autojuhtidelt nii palju, kui leidnud. Ostnud kokku ja rebinud tükkideks, kuid neid võib olla liikvel veelgi.“

„Ah, Kukepala on suuremeelne? Kuid kas sina usud seda minust tõesti?“

„Jah, usun!“ Mari hüüab seda kaebliku karjumisega.

„Ma ei ole seda teinud,“ ütleb Tiidusell ja läheb oma tuppa. Ta vilistab, pakkides oma asju.

Eit tuleb viimaks poest ja hädaldab, et seal õlnud ränka rahvast nagu pühade laupäeval.

Naised on köögis. Tiidusell läheb sealt läbi, ta on tõsine, näomuskliid pingul, nagu maadleks ta praegu kellegagi. Läheb minema. Mari vaatab talle järele.

Tiidusell kõnnib tänaval ja laseb silmadel käia ringi. Kusagil on aken täis potililled rohelist, õite roosat. Ruudul valge paberplakat. Sinna Tiidusell astub sisse. Vaatleb tuulutamata toakest ja küsib:

„Kas eraldi sissekäik on?“

„Jaa on,“ lausub verevaene perenaine, andes sõnadele peanoogutusega jõudu juure.

Tiidusell maksab raha ja võtab võtme.

Astub tänavale ja üllatub: Mari seisab ta ees. Nad vaatavad üksteisele ja vaikivad. Mõne viivu.

„Tule, vaata, kuidas mu uus tuba välja näeb!“

„Ei,“ ütleb Mari ja tuleb kaasa.

„Võta palit maha!“

„Ei,“ vaidleb Mari, avades nööpe.

Tiidusell võtab Mari käe ja ütleb:

„Sa ei pea seda minust mõtlema, ma olen soovinud sulle ainult head!“

„Ma ei tea,“ sosistab Mari.

„Mina ei kanna keelt kellegi peale, kuid parem on, kui sa peletad Peeter Kukepala endast eemale. Aga sa ei tee seda, sa armastad teda.“

Mari turtsub haavunult naerda. Tema on sallinud Kukepala ainult selepärast, et see inimene on teinud talle oma ülalpidamisega palju nalja. Tema elu on igav, hea, kui saab vahel naerda.

„Ta on ju viisakas ja väga kena, kuid ta ei ole kellegi mees.“

Nii ütleb Mari.

Naised igatsevad meestelt viisakust ning jumaldavad viisakuseta mehisust.

„Ma kahtlustan sind siiski, ma ei usu sind enne, kui sa pole annud Kukepalale selgelt mõista, et sa ei salli teda.“

„Nüüd ma põlgan teda,“ sosistab Mari. Ning küsib siis:

„Sa kolid meilt ära?“

„Pole niisugust mõtet pähe tulnud. See tuba on seks, et võiksime siin olla kahekesi segamatult.“

Nii ütleb Tiidusell ja suudleb väikest Marit.

Õnn paneb nad vaikima.

Tiidusell sosistab midagi kõrva sisse.

„Ei iialgi,“ ütleb Mari, „ma tunnen end nüüdki mehe ees süüdlasena.“

„Siis sa ei armasta mind — armastus võtab hingest süütunde.“

„Kas sina ei tunne end natuke alatuna?“

„Mina ei püüa olla parem, kui ma olen — milleks panna looja piinlikku seisukorda!“

„Kuidas sa ütled! Jumal on sinu käes halbuseks, sa õigustad temaga oma patte.“

„Mina olen nii, nagu on elu. Aga sina tahad tõsta mässu kogu maailma vastu.“

„Kuidas nii?“

„Kogu maailm armastab ja petab.“

„Mina ei taha, see salajane vahekord rõhub mind. See on nüüd viimast korda, kus ma siia tulin. Kas sina tõesti ei tule enesele ette nagu varas, kes võtab teiselt salaja?“

„Sinu mees varastab minult,“ vastab Tiidusell rahulikult. „Sa hoiad oma mehele seda, mis ei kuulu temale. Inimene on nagu põld, sinu mees on lõiganud

sinust selle armastuse, mida tema külis sinusse omal ajal. Kui ma kolisin teile, sa olid näost rahulik ja ükskõikne, su nägu oli nagu lage põld, kust koristatud saak. See, mis su põskedes nüüd õitseb õhetades, selle värvidemängu tunded olen äratanud mina. Sinu mees maitseb minu külvi, sest nüüd sa kallistad teda kuumemalt kui varem.“

Mari upitab lööma käekotiga Tiiduselli suule.

Siis ta küsib:

„Kas sa pole mu mehele armukade?“

„Ei ole.“

Mari tõuseb ohatas ja läheb nüüd koju.

Peeter Kukepala ei tule enam ukse taha. Ta seisab nüüd tänaval ja koputab kolm korda veetorule. Koputab ja ootab, vahtides lahtise suuga üles avatud aknasse.

Mari ütleb ukse vahelt Tiidusellile:

„Vaata, mis tänaval lahti on!“

Nii ütleb ja läheb ise ära.

Tiidusell vaatab välja. Vett valatakse aknast alla. Kukepalale pähe. Tuhm kõvakübar hakkab läikima nagu oleks muutunud äkki siidist torukübaraks.

Kukepala vannub ja töötab kaaskodanike vastu tuua kordniku.

Läheb ära pagevate sammudega. Ja ei tule enam selle maja juure iialgi.

VII

„Nüüd see tuba seisab seal tühi,“ ütles Tiidusell. „Aga mis ta muidu seisku, vaatame täna korraks sisse!“

„Mina ei tule,“ vastab Mari. Kostab kindlalt ja ei hakka panema kübarat pähe, jääb koju.

„Kas täna nii ära verrega?“

Marilt ei tule musta ega valget. Öelda oleks palju, aga lausa ei taha lauset pillata, mees mõistku ja mõistatagu muust.

„Siis sõrakesed vastu ja muudkui ei tule?“

Mari raputab pead.

„Miks?“

„Seda olen juba seletanud: salajased kohtamised mulle ei meeldi.“

„Mida see tähendab?“

Mari naeratab ja vaatab alt üles armsalt.

„Siis mind ei taha?“

„Niiviisi ei taha.“

Tiidusell saab pahaseks. Kargab minema, kukal punane vihast ja häbist. Läheb ja ei tulegi koju ööbima.

Jälle kusagil karvupidi koos, mõtleb Mari.

Tiidusell ei tule järgmisel hommikul, ei tule enam üldse. Ta on kadunud.

Mari käib mitu korda päevas kiriku juures vaatamas, kas tuttav sinine sõiduloom seisab teiste kirjus karjas. Ei ole. Mari teeb juttu juhtidega, kas keegi teab midagi Juss Tiidusellist.

Keegi ei tea.

Temaga on midagi juhtunud.

Möödub kaks nädalat, siis peatub kolisev külavanker maja ees, kasimata maahobune aiste vahel. Hall habemik ajab enese Veskiveere korterisse, tuhakarva hall pinsak täis heinapepri. Köhatab ja pakub prouale põuetaskust kortsunud kirja.

Kirja on kirjutanud Juss Tiidusell oma käega.

Külavanker veereb kolinal minema.

Mari loeb. Mari ei tunneks Tiiduselli enam ära, ta on nüüd habemes nagu vanglaveli. Tema kuulubki nüüd vanglasse. Ta varjab end maal met-

satalus. Kui tabatakse, siis võetakse temalt auto, ta viimane varandus ja leib, ta ise läheb müüride taha. Ta paugutanud salaveol piirivalvurite pihta, nüüd pole nalja. Südametäiega läinud halvale teole — kellele ta pidigi end hoidma?

Täna öösel ta läheb oma autoga põgenema, kaob välismaale. Seal müüb sõiduki, muutub elukutseliseks maadlejaks. Esineb venelasena vene nime all, eestlasest Juss Tiidusellist ei jää jälgegi.

Meeleldi ta võtaks kaasa Mari, nad sõidaksid kahekesi vastu uuele elule. Kuid talle meenub Mari vastupanek, see, kuis ta tahtis jääda truuks oma mehele. Ta teab, et Mari ei jätaks oma meest kunagi. Valus on, kuid lahkuma peab ning viimane hüvasti tuleb öelda ära. Hüvasti igaveseks ajaks.

Nii kirjutab Tiidusell.

Mari istub laua ääres. Istub niisama, ei tee midagi. Praegu pole tööd taga ajamas.

Õhtul Mari pistab väljaõmblust, pistab niisuguse ägedusega, nagu saaks seega torgata vagaseks hinges pakitseva valu.

Jaan lehitseb lehte ja poriseb.

„Mis viga?“ küsib Mari ja tõmbab nina, ning kipub vesiseks.

„Jälle nad kirjutavad, et meie kurname sääske, aga elevanti ei oska näha,“ pahandub riigikontrolli ametnik Jaan Veskiveer. Pahandub, joob teed ja jääb uniseks.

Haigutades ütleb:

„Midagi nagu puuduks kohe, Tiiduselli tuba tühi. Oli va mõnus mees. Natuke rumal, aga hea südamega.“

„Jah,“ ütleb Mari, „aga ikka parem, kui võõrast ei ole korteris, kodusem.“

Nad poevad kahekesi abielusängi.

Jaan, kes igatsenud Tiiduselli järele, uinub kohe. Mari surub vaibanurga hammaste vahele, summutades nuttu. Tiidusell ei mõistnud teda. Vastupanek, kirjutab Tiidusell. Kuid see polnud vastupanek, see oli pealetung. Voorus oli tema käes relvaks, millega ta tahtis võita Tiiduselli endale. Keeldumisega ta tahtis kruvida teise tegutsema otsustavalt. Põgene minuga — seda kutset ta ootas Tiidusellilt pikisilmi. Ning nüüd see mees põgeneb — üksi. Teadmata, et Mari oleks jätnud maha kõik, järgnenud temale kõikjale.

Mari vabiseb, vaibanurk hammaste vahel.

Öö varjus sõidab sinine auto, mööda küladest, läbi metsade, viies Juss Tiiduselli kaugemale, ikka kaugemale.

LUULETUS HAUATAGUSEST
ARMASTUSEST

Kord sügispäeval Albert läks jälle oma maakoost linna, et elada hiirvaikselt kostilapsena leivategija toanurgas, jätkata õpinguid koolis. Maarla pargis, kus haavapuud olid kollased ja üksi, talle tuli vastu poodnik Tehvese tütar. Teda nähes Albert sattus segadusse, tormas mööda teretamata, kuigi ta oleks pidanud tervitama. Seda tüdrukukest ta tundis, see oli esimene naisolend, kes oli hakanud ta hinge. Selle lähedusest oli unistanud kauguses. Nüüd lendas lemmikust mööda, nagu oleks kohanud verivaenlast. Teeäärne taga ta hakkas ahastama, et igatsetud jälle nägemine oli läinud halvasti.

Varanooruses oleme kummalised ja metsikud.

Poisi kurgus kaevles kurbust. Ta nagu aimas, et seda plikat ta ei näe enam kunagi. Ning veel midagi: et tänane tund on ühe teise tragöödia avamäng.

Sügistaevad olid rasked ja sünkjad. Kolletanud maastik teeskles end hinge pidades surnuks, põllud olid kõhuli reas nagu hirmunud sõdurid pommilennukite ilmudes. Taevad ähvardasid, ennustasid õnnetust. Maantee julges siiski liigatada, elada oma elu. Kojusõitvas vankris laulsid joobnud mehed. Karvane külakoer tahtis õgida ära punase auto, ajades seda taga innukalt, lõuad lahti pärani. Teeveeres pruunikirju lehm seisis mõttes, lai laup täis sügavaid kortse. Tõbras meenutas meenumatuid asju.

See sügispäev sugenes Alberti hingesügavusse saatuseks ta tuleviku jaoks.

Siis tuli sõda, meestele mehine, kuid mõttetu aeg. Mahajäetud naised nutsid, kuid üksinduses neile oli lohutuseks vabadus seigelda nüüd keelmatult teiste meestega. Albert karjus hommikpimeduses võõrkeelseid sõjalaule, pekstes võidukas taktis halli sinelivarukaga õhku. Ta õppis tapma. Teisi ja ennast. Sõdur peab surmama eeskätt oma isikliku mina. Mitu aastat ta oli automaat.

Kui ta siis ükskord jälle riietus tsiviili, ta polnud rõõmus. Ta oli mures, et teda ei toideta enam. Tal oli hull mõelda, et peab hankima ise endale riided. Kroonu oli tapnud ta algatusvõime. Ta pidi hakkama ehitama endast jälle eraisikut.

Ta otsis oma endist hinge tuttavates maastikkudes. Läks läbi Maarla pargi, kus haavapuud olid jälle kollased ja üksi. Keegi ei tulnud talle vastu. Poodnik Tehvese tütar oli nüüd surnud. Surnu nagu äratas Alberti hinge, ta tundis endas midagi liigahtavat. Need olid tunded, millede istutaja ise oli läinud igavesse unne. Need tunded olid ülearused ja kippusid halisema.

Ühel teekäänakul ta leidis võrdkuju oma siseilmale, ta hing oli lavastatud maantee ääre. Mahajäetud suvila, luugid kinni. Kuid akna all sügistühjuses lilled puhketasid hiljaksjäänud pungigi. Kellele? Istutaja oli sõitnud ära.

Alberti sisimas oli sama pilt. Tunded, millede istutajat ennast enam polnud. See ei teinud talle suurt häda. Kuid et ta tahtis valada selle luuletuseks, siis ta häälestas enese sügavalt kurvaks. Ta uskus naiivselt, et suur luule elab vaid silmavees. Kirjutas eeleogia, olles teenistuseta. Lootis teha hinge õilsusega raha. Ta tundis sõda, kuid ei tundnud elu. Õilsusega ei aeta raha kokku. Peitis pettunult eeleogia laua-

laekasse, pidas ürituse ebaõnnestumises ausalt süüdlaseks ennast, mitte maailma. Unustas oma valu ja värsi.

Rahu surnuile, elavad armuvad elavatesse!

Vastasmajas oli hea südamega tütarlaps. Õhtupoolikuil, kui sinna paistis päikest, tüdruk laenas seda Albertile, saates peegliga helgi ta varjужäänud tuppa. Külis poissi tuleseemet, poiss nimetas unelmas teda oma päikeseks. Ühel pimedal õhtul Albert pidas hoo-viväras tüdruku kinni. Tasus võla, andes talle suuga oma tuld. Nad mõlemad õhetasid. Hea oli olla kahekesi.

Nad uskusid, et kahekesi olla on hea igavesti. Selles lootuses nad tulid altari ette. Vanad naised nut-sid. Noored naersid, et vanad on rumalad, nutavad õnnegi puhul. Kuid elutarkus eitedes teadis, miks veeretada silmavett. Memmede alateadvus halises, mõistes, et pruutloor on leinaloor, laulatusega maet-akse armastus. Noored suudlesid üksteist ja tööta-sid armastust surmani.

Nad elasid kahekesi.

Ühel õhtul Albert jäi rohelise kupli alla tööle, naine vabastas enese sirmi taga rüüdest. Puges süngi ootama meest. Kuid mees nagu ei märganudki teda, oli süvenenud sügavasti tööle. Inimene ei ela üksipäini armastusest, ta vajab ka leiba. Inimene vajab palju raha, kui ta on algaja abielumees. Toanurgad karjuvad ta peale tühjadena, kuigi naine peaks vaikima mõist-likuna.

„Sa ei tulegi magama?“

„Ma teeksin tööd...“

Murelikuna mees vaatas voodi poole, teadmata, miks naine nüüd näib pahane.

Sirmi taga vaigiti viivu, siis öeldi nii:

„Ma tean, miks sa jääd õhtuti üles.“

„Muidugi sa tead, töö...“

„Ära näe vaeva valetamisega. Sa ei mõtle seal laua taga konutades tööle, sa unistad ühest naisest.“

Mehele löödi nagu nuiaga pähe. See oli ootamatus, mis rabas.

„Sa haavad mind, armas!“

Alberti kõnekõla oli meelega kurbustkajastav, sellega ta tahtis teha selgeks, et naine eksib.

„Sa armastad kedagi teist.“

Unevoodil lebav naine ütles selle kindlas veendumuses.

„Kui sa kahtlustad mind ülekohtuselt, ma teen endale otsa!“

Mees pani sulle varre käest, nagu vabastades otustavalt sõrmed muuks tööks, jubedamaks.

„Ma ei imesta sugugi, sa ju igatsed tema juure.“

Mis see siis oli? Mees jäi kuulutama.

„Kelle juure?“

„Miks sa teeskled teadmatut! Ma tean su saladust väga hästi. Sa armastad teda praegugi, kuigi ta on surnud.“

Mees ei mõistnud veelgi midagi, teadmatust tegi ta kärsituks. Naine kippus kallale, kuid tema ei teadnud end kaitsta. Naine jätkas:

„Õhtuti mina ei ole sul meeles, minu unustad hoopis. Teed näo, nagu oleks sul tööd, tõeliselt jääd aga laua taha seks, et öövaikuses uneleda temast.“

„Oled sa seal voodis ärkvel või magad?“

„Ma ei saa magada, sa võtad mu une. Lugesin su pihtimust, su luuletust, see ei anna mulle rahu.“

Albertile tuli meele ununenud värss poodnik Tehvise kadunud tütredest. Need mõlemad olid temast nagu pühitud, naine tuletas nüüd meele luuletuse ja surnud plika. Albert naeratas.

„Oled ikka lollike, see on ju luuletus. Sa ei tarvitse seda uskuda.“

„Aga ma usun. Tean, et sa ei armasta mind, vaid surnut. Külm värin käib minust läbi, kui paned käe mu külge, ma tean, et mind kallistades sa kujutled enda käte vahel teda. Surnusse armununa vajad elavat naist, kuid sellega sa teed mind nagu surnuks. Olles õhtuti üksi voodis, ma näin enesele nagu surnu hauas. Nagu peaks mina olema tema asemel nii kaua hauas, kui sina armatsed öövaikuses temaga, vaimuga. Mul on õudne sellele mõelda.“

„Mul on sinust kahju. Kuid sa kannatad asjatult oma meeletu valekujutluse käes. Miks peaksin armastama surnut, kui mul on elav naine? Elavale inimesele on omane armastada elavat, kedagi ei rahulda armastus olematusse.“

„On küllalt mehi, kelle pruut surnud ning kes jäänud siis vanapoisiks surmani, olles truu ja armastades kadunud kallimat viimse hingetõmbeni.“

„Seda juhtub kirjanduses. Elu aga on loonud meid selliselt targalt, et meie unustame kallimagi kadunu ning armume ühel õnnelikul päeval teisesse.“

„Tähendab, kui mina suren, sa unustad minu ja võtad teise naise?“

„Ma ei kõnelenud endast.“

„Tähendab, sina oled erand, sina armastad igavesti seda, keda kord oled hakanud armastama. Sellest see kogu aeg jutt ongi, et sinu armastus kuulub surnule. Mul on jube su kõrval elada.“

„See jubedus on su eralõbu. Minu mõtted ei ole ööseti suunatud minevikku, vaid tulevikku, minu seltsiks on töö, mitte mingi viirastus minevikust. Ma ei lasku melankoolse tuukrina kalmu põhja, ma rühin rõõmsana vaimudetunnil ülesehitavat tööd sinu jaoks. Tea, et töö ja viirastused ei sobi, töö saab meis jagu kurbuse külmadest inglitest ning kire leekivatest unelmkujudest.“

„Selleks sa siis teedki tööd, püüad teda unustada. Ma hindan seda, kuid meheta olen siiski, kui sa võitled ööseti tööga ja temaga. Ma olen siiski õnnetu naine. Niisugust abielu ma ei kujutlenud, olla nagu surnu teenija, koolja asetäitja.“

Albert püüdis teha naist mõistlikuks kallistustega, vandudes talle ainuarmastust. Naine nuttis ega lasknud end puudutada, võpatudes, nagu pidades meestki hauaelanikuks.

Luuletus oli vägevam oma loojast, mees ei suutnud heidutada naist sellest, millesse värss oli ta veennud. Albert tundis end olevat kitsikuses, talle meenusid rasked heitlused lahingväljal. See siin oli psühholoogiline sõda. Mehes ärkas endine sõdur, sõda läks füüsiliseks. Ta peksis puruks mööbli ja lahkus kodust, lubades teha endale otsa.

Ta läheb oma armsama juure, mõtles naine, olles veel kiivana kakelustujus jonnakas. Kuid oma sügavas sisimas ta lootis, et mees pöördub tagasi peatselt, võib olla tunni, võib olla kahe pärast. Ta ei jää ju ometi ööseks tänavale!

Kuid Albert ei tulnud tagasi.

Naine ootas päevast päeva, sirvides südame väri-sedes ajalehte. Kadunud mehest polnud mingeid teateid. Oli ta elus? Oli ehk pöördunud tagasi vähenõudlikusse poissmehepõlve, kadunud armsasse hulkurellu? Või oli ta teostanud ähvarduse, lahkunud südametäiega elavate seast? Haavunud armastajad nuhtlevad oma jumaldatuid tragöödiatega, enda surmaga.

Naine istus päevi akna all, vahtis välja. Ta tuhmid silmad olid kuivad. Aknaruudud olid võtnud nagu nutmisameti endale, klaase mööda nirises pisaraid. Aeg kaldus sügisesse, vihmutas järjest. Sadu vast raskendas ootaja meeoleolu, kuid andis ühtlasi nagu naiivse lootuse: ta on nüüd kusagil vihmavarjus,

ei pääse koju. Suid see lohutus oli petlik, pani ootaja ohkama.

Ühel päeval ta hakkas lootma kindlalt, et Albert saabub koju pühapäeva hommikul. Ta oli selles nii veendunud, et hakkas korraldama koristamata tube, punuma pärga. Laupäeva hilisõhtul ehtis ukseraami rohelise vanikuga, lehvivate paberlipukestega.

Inimesed arvasid, mahajäetud naine on kaotanud mõistuse. Mida ta pidutseb üksi oma kurbuses, lipukeste lehvides uksele?

Lipukesed signaliseerisid kaugusse, kutsudes kadunud.

Albert ei tulnud koju.

Hilissügisel, kui puud heitsid lehti, ta laip leiti linna lähedalt metsast. Ta oli surnud vägivaldalt. Võib olla, kustus nälga. Võib olla, oli tema surmas süüdi sõda: endine sõjamasin tundis end rahuajal ülearusena? Ta oli õpetatud heitlema surmaga, ta ei osanud võidelda eluga. Pani end alistununa puu alla ja suri.

Naist ei nähtud meestega. Kõneldi, ta ei saavat armuda enam kellessegi, kohe olevat vahel segamas kadunud mees kodukäijana. Hauatagune armastaja hoidvat teda nagu kättemaksuks enda võimuses.

Kevadel, kui hall-luitunud plankude taga lubjatud õunapuud lasksid punetama oma puhkevate õiepungade väe, teda nähti igal õhtupoolikul sammuvat linna maavaikusse. Ta tegi pikki palverännakuid kadunud mehe hauale, jõudis sealt tagasi hilistunnil öö varjus. Inimesed vaatlesid teda kaastundega. Kuid need kauged käigud ei olnud pühendatud kadunule, pigem küll kellegi teisele, elavale.

Noor naine kartis — r a s v u d a. Pikkade rännakutega ta püüdis hoida oma kuju kenana kellelegi.

Rahu surnuile, elavad armuvad elavatesse.

VARJUJÄÄNU

Nüüd Juula on kehas nagu luuavars. Ta nägu on kollane ja kortsuline nagu tubakaleht. Ta hambutu suu ripub järjest mustendava auguna lahti. Mõistus nagu oleks lennanud selle kaudu kuhugi jäädavalt — nii rumal ta näib avali suuga. Ta silmad on nüüd järjest vesised, tuhmunud. Minusse jätavad mulje: veel, veel veidike ja siis enam polegi eide silmarõngasest jälge — aeg on pleegitanud nede halli vesivärvi. Või on uhtunud selle pisarad? Tal on tulnud ehk pika eluea kestel valada sageli pettumuse soolvett krobelistele peopesadele? Nüüd on nutunäärmed kulinud, veeretavad vett alatasa, kuigi süda sees ei nõuagi. Must haisev seelik lohiseb tal kannus ja sisendab minusse mulje, otsekui seelik oleks lehkav muljalaine, millena inimene variseb ära. Kollaste õitega rätt on tal peas ja rohelisest sinelist vanadekodu jakk seljas. Nüüd ta on siis otsaga siin. Vaevalt ta nüüd enam mehele saab. Ometi ta nii kangesti seda soovis. Küllap nüüdki veel lootus vilgub temas ühes unelmaga.

Ta sööb nüüd kohutavalt. Talle on vanadekodu toidust vähe. Ta teeb sageli söögiretki oma endiste tuttavate juure, sinna, kus ta varem teeninud. Istub kööginurkades, koltunud käed mustas seelikusüles, suu avali, ootamas toidupala. Ta sööb kõike, ei põlga ära midagi. Ning antakse talle kõike, ei häbeneta. Teatakse, et ta tuleb, korjatakse toidujätiseid. Kui-

vanud saia ja hallitanud leiba, roostesilku ja sappkibedat hapupiima, kõike niisugust, mis muidu lendaks solgivedaja tünni. Eit sööb kohutavalt kõike, hämmastab heldeid inimesi ning õhutab neis head tahet ulatada teinekord hullematki solki. „Juula nahka läheb kõik,“ ütlevad inimsõbralikud proudad, kes ei salli hulkuvaid koeri, keda vahel juhtub hoovidele. „Juulal on aga vats, nagu kohviveski!“ õhkavad maadamid, keda vaevab kõhukatarr.

Miks eit nii aplalt mugib raiskunudki moonas? Vaevalt inimesed ta õgimishimu saladust teavad. See pole lihtne apetiit. See on iluinstinkt, mis paneb teda neelama koeraroogagi. See on meeleheitlik, ent asjatu võidujooks vanadusega, mõttetu vastuhakk karmile looduseadusele. Juula tahab süüa end priskeks. Ta teab, kui puhuda pall täis, siis kortsud kaovad — pall on ümar ja sile. Juula tahaks olla ümar ja sile, ei taha olla kortsuline. Kuid näib, et loodus teeb temaga kurja nalja: toit käib seest läbi, asja ees, teist takka. Ei mõju enam. Mugi küll meeleheitlikult, kas või hommikust õhtuni, ent lähed üha lahjemaks, üha kortsulisemaks. Just nagu oleks ihu aeg täis, muudkui hakkab aga kaduma. Jäävad kondid, tükivad esile va hirmsad luud. Pole enam jalasäart ega reit — kõikjalt hakkaks nagu ilmne vikatimees ise, skelett. Luudkondid kohutavad Juulat ja virgutavad ta hinge hämaruses helisema kurbi koraale. Neid hetki ta kardab. Kardab kaeda oma ihu. Muidu ta seelikute alla ei vaatakski, aga kirbud ei anna rahu. Või mis teda seal närivad. Need pole kui mehed, neile ta veel meeldib. Neist tal pole olnud puudu kunagi. Kehitab õlgu, sallib neid, kuid vahetevahel korraldab neile siiski jahi. Ning siis ta seletab oma kadu. Vihaseb plõksutab küünega lauaservale, just nagu need oleksid pannud nahka ta ihu lopsakuse. Aga vanaduse võimu ei saa hävitada küüne plõksatusega. Ta märkab kus-

tumist, kuid ei näe oma hilinevad unelma üleatusust, seda, kuis see valusnaljakalt on vastolus eideeaga. Igatseb ikka mehele. See soov on jäänud, ime küll, kontidegi juure. Ihu on hääbumas — küllap see ihk on siis hinge tarve. Aga noor hing vanas ihus mängib ta rahva kätte narriks. Eit on nupust nikastanud, öeldakse.

Nagu kõik surelikud oli temagi kunagi noor. Ma ei tea sellest kuldsest ajast midagi. Pole suutnud hankida teateid ta varanoorusest. Vähe on neid, kes mäletavad teda leeriplikana. Temast vanemad inimesed on surnud. Kui leidubki temaealine, ta noorussõbratar, siis see on jäänud nii juhmiks, et ei oska öelda temast midagi. Vist polegi temast midagi tähtsat teada. Nii võin vaid kujutella ta noorust. Realsemaid dokumente on mu mälestused. Siin näen teda algusest peale eidenä. Kodutuna ta on liikunud mööda teiste kodusid, püüdes olla söögi eest abiks perenaistele. Nii ta sattus meilegi, sai minu hoidjaks. Olin siis titeeas. Elasin hällis, kus enne mind oli kiikunud palju teisigi, mitte ainult meie, vaid muu maailma lapsigi. See oli mustjaspruun häll, mis lehkas vahel nagu Betlemma eeslital ning mille otstesse oli lõigatud südamekujulised augud. Neis südameis oli tühjus. Need ei pretendeerinudki mingile sümboolile, neil polnud ka kaitseingli ülesannet — südame kaudu kurjus pääseb ju kergesti manu, — vaid neist oli hõlpus haarata kinni, lükata häll liikuma. Sinna tühja südamesse torkas ema kinnisilmil oma vaevatud käe abieluvoodist öösiti. Seal soperdas võõraste hellatundelisi ja krobelisi käsi. Selle kaudu Juulagi heljutas mulle und. Elasime tollal temaga riisus. Olin rumal ja nõudlik. Olin harjunud hõljumisega enne sündi, tahtsin nüüd kätkesti kiikumist. Muidu oli halb olla. Teadsin, liikumises on elu. Ent mõistmatud olid mähkinud mu nagu muumia kaltsulohhe. Ei saanud siputada käsi ega jalgu. Kui

nii, siis liigutage teie mind! Olin mähkmevangis, kuid suu oli vaba. Kisendasin. Juula torčas mulle kaltsu suhugi, suhkruise nartsutopsu. Tüssas mind, kuid ainult paariks hetkeks. Nägu tõmbus uuesti punasena kibedasti kirtsu — kisendasin. Juula tõstis siis oma kingapihtides inestatud jala südametäiega heljutama mulle und. Palju meelsamini ta oleks tõstnud jala toast tänavale, sealt vastaspoodi. Sinna, kus ukse kohal rippus silt suhkrupea ja timpsaiaga. Seal kaupmees oli lesk. Teab millest, arvatavasti hoopis põhjusest, Juula hakkas uskuma, et poodnik kosib tema. Ootas vaid seda tundi. Istus heeringatünni varjus, haistis paradiisi lähedust ja vahtis üksisilmi kaupmehele. Nägi lese musti allapidi rippuvaid vurre, ta halli pinsakut ja valget põlle, pidas teda endale armsaks. Surus leinaraamis askeldava, vaskrahast ja petrooleumist lehkava mehe oma vanaldase südame naiivsesse soppi õndsuseks.

Ent kaupmees ei näinud temas pruuti. Alul kahtlustas Juulas varitsevat varganägu, oli pisut häiritud, pidas teda kõõrdvaatega silmas. Hiljem rahunes ja harjus, ei märganudki eite. Üks inimene poekohas ees või taga. Juulale jätkus sellestki. Mõtles, tund pole veel tulnud, rahvast poes alati palju, pole sündsat aega. Arvas, vaja olla alati ta nina all, siis harjub ja harjununa hakkab pidama armsakski. Tahtis harjutada ennastki uue kodu õhustikuga, püüdis panna tähele ja õppida. Soovis teha teenetki, ootas truu loomana momenti, mil saaks nabida mõne agulielaniku varguselt. Seega ta tuleks tuimavõitu poodnikule nagu iseenesest varahoidjaks, parajaks perenaiseks. Kuigi tal ei õnnestunud paljastada poekundedes vargaid, siiski ta sosistas kaupmehele kahtlusi ühe ja teise kohta.

„Halbu inimesi käib sul siin, tükk seepi oleks

täna läinud mis näuhti, poleks mina teda mitte kogu aeg silmas pidanud...

Neid jutte kuuldes lesk nägi halbu inimesi, ei märganud head. Suu oli aeva pasatskite siunamiseks, Juula kiitmiseks seda polnudki. Kuid eidel oli hea siiski. Nii hea, et ei märganud lahkuda poest. Kui minu ema saatis ta hommikul ostma, siis enne õhtut ta ei naasnud. Kui talle just enne järele ei mindud.

Niisugune oli mu lapsepõlve sõbratar. Ta nägi minus oma vabaduse ahelaid. Armunule ahelad — polnud ime, et ta mind vihkas! Küllap ta soovis mulle surma. Aga elu seisis mul sees, mitte just tema kiusuks, vaid teab milleks. Siis ta soovis, et ma üha magaksin. Varvastega kiigutas, suuga laulis und. See meeldis mulle. Suikusin. Mu une ajal ta tahtis joosta poodi. Ent niipea, kui lakkas õõtsumine, uni lahkus — kisendasin. Ta nimetas mind salaja maoks ja oli õnnetu, et ei leidunud nii pikka nõõri, millega oleks võinud poeski istudes lennutada mu kätkit siin. Häda andis talle hea nõu siiski. Ta hakkas jootma mulle piimaga vargsi viina. Magasin siis tugevasti, nagu täis mees kusagil maantee kraavis. Juula varbad ja käed olid vabad. Ent leskmees ei vajanud ta kätt siiski. Mõtlen nüüd tagant järgi, küllap mina olen ainuke mees ilmas, kes püüdnud kõita teda, kes valanud valusaid pisaraid, kui ta jättis mind hetkekski maha. Ta pidas mind siiski maoks. Kuid paremini ei käinud ta endagi käsi. Kaupmees pidas teda lihtsalt heeringatünni varjuks poenurgas. Selline on elu, täis varjujäämist ja möödaastumist.

Kui ma kasvasin ja häll viidi pööningule tarbetu kolina, siis Juulagi muutus meil ülearseks. Kadus mu silmapiirilt kauaks. Nüüd tagantjärgi olen jälginud ta elukäiku. Tal polnud küll pabereid, kuid tänu oma rumalavõitu näole ta sai hea koha jõuka pangametniku perekonda. Ametniku proua oli hädine.

Ta lahja nägu ja kõrgeks soenguks kammitud juuksed olid ühtviisi tuhakarva hallid. Vähe erines näo üldtoonist suu ja silmadegi värv. See õnnetu maadam hoidis oma haiget südant ja tervet meest. Aastate ja haigusega ta oli jõudnud sellisesse ingli-ikka, kus nägi igas noores tütarlapses saadanat. Ei tahtnud tuua teenijaga kiusajat majja. Juula oli talle nagu jumalast saadetud. Sest Juula oli siis juba üle viiekümne, pealegi lollaka ilmega. Teda vajati nagu hirnehirmutist pahade vaimude peletamiseks. Härra pangametnik oli hoitav aid, kuhu kardeti laskuvat patu musti linde hävitama neid pühakirja sõnaseemneid, mida oli külvatud temasse koolis ja kirikus — „Sa ei pea abielu rikkuma!“ Maadam ei osanud näha und, et hernehirmutiski võib armuda.

Alul oli kõik Juulale võõras. Tundmatu õhk hämarates tubades pani ta kõhu murelikult valulema. Kuid kõõgi kardinatagune soe nurk, kus oli tema voodi, hakkas meeldima kohe. Eriti armas oli siin õhtutundidel, mil saksad juba magasid ning aeg oli üsna Juula enda päralt. Mingi inimväärikuse tunne koos unise mõnuga soendasid idüllina ta kodutut hinge. Neil hetkil ta ei tundnudki end väga hüljatuna. Ent vahel just sellistel minutitel ta hakkas tundma igavust, tajus mahajäetu kurba saatust. Täitumata unelmad ahastasid pakitsevas kõrisõlmes. Õnneks polnud ta tunded sügavad, ta mõtted ei ulatunud kaugele. Nii ta uinus õigel ajal ja magas korralikult. Unes oli hea viibida igapidi. Seal polnud murelikku teenistust proua silmi all, seal ilmutati teinekord mõnda niisugust, mis tegi nagu õnnelikuks. Kenadena tundusid ka varased tunnid, mil tuli liikuda tuhvlitest tasa-tasa, toimetada oma toimetusi vaikselt nagu vaim, endal unine olek veel kehas. Aegapidi tulid talle intiimsemasse vahekorda köögiriistad: kastrulid, kiin ja liha-

hakkimise masin. Siis ujus ta hinge soojusevöösse ka härra.

Juula austas ja armastas oma leivavanemat. Pangaametnik oli suure kerega, niisuguse laia pihaga, et andis mõõta süllapuuga. Kõhna naise kõrval ta näis andeksandmatult paksuna. Ta nagu häbenes oma lihavust haiglase abikaasa ees, püüdis nagu vajuda häbi pärast peitu — oma paksusse. Ta magas üksinda abielu kaksikvoodis, kuna proua magas teises toas diivanil. Neid ei lahutanud vaen, vaid mehe norskamine. See oli õnnetus.

Aga Juulale tundus kuidagi kenana, et härra magab üksi, ei maga oma prouaga. Tea, kas see just sosistas midagi salakeelel, kas see just töötas, kuid oli kuidagi kerge teada, et üks mees on peaaegu vaba. Siin majas oli armas teenida.

Agapidi Juula hakkas taipama, et proua haiguski on tema eluoluga nagu lodusasti päri. Kuigi tal vahel tuli kannatada just selle haiguse kultiveeritud närvilikkuse tõttu proua poolt, siiski rahulikumatel minutitel ta tundis, kuis tõbi teeb korteri õhustiku temaga nagu nõusolevaks. Kuigi ta ise veel oma nõu selgesti ei seletanud, argsi vaid aimas.

Kevade varahommikud muutusid aina rõõsamateks. Juulal oli suur lust viksida härra hiiglasaapaid. Ta tegi seda armastuse ja hoolega siis, kui suur maja magas veel, vaid päike oli liikvel, aeles sõbralikult köögilaual. Elu näis sisuküllane ja peaaegu pidulik.

Kui Juula aitas herrale mantli selga, siis ta käsi tõmbas ikka hoolikalt üle piha, pühkis tolmupepresid, mida vahel ei olnudki. Käsi harjas, kui süda tegi pai. Mõtted võtsid käänu sennapoole, kus proua sureb ja Juula jääb majja ainsaks naisvaimuks...

Kui pangaametniku maadam ükspäev jälle hädal-

das tervise pärast, siis Juula päris osavõtlikult, kas proudad juba ammu kannatavad selle haiguse all.

„Juba kümme aastat,“ ütles õnnetu naine.

„Siis see niisugune tõbi polegi, mis inimest kohe maha murraks,“ päris Juula murelikult.

„Küll see ükskord mind hauda viib, selle nahka ma ikka lähen,“ hädaldas maadam.

„Ei ole ka abi arstidelt?“ jätkas teenija nõutult.

„Eks ma nende abil ole siiani tuksunud, aga ega nad uut südant mulle sisse pane.“

Juulal oli nüüd palju mõelda. Kui proua haigus on nii aeglane, et on kümme aastat juba tuksunud, äkki tuksub siis kümmekond veel? Ega Juulal selle vastu midagi oleks, kui ta aga ise suudaks hoiduda nii kaua noor. Praegu ta ei pidanud end veel vanaks. Aga kui ta mõtles, et kümne aasta pärast ta on üle kuuekümne, siis tundis hirmu aastate pärast. Kuuekümne oleks juba nagu meheleminejate reast väljas, eitede leeris. Aga ega aastad inimest vananda, igaüks on ikkagi nii noor kui ta välja näeb. Eks selleski eas ole mehele mindud.

Juula tahtis hoida end noorena. Ta loobus nüüdsest saunas käimisest. Ta oli kuulnud, et saun vanandab. Aur ja tuline leil kiskuvat inimese kortsu. Seep rikkuvat näonaha. Nüüdsest ta loputas oma nägu vaid külma veega. Vahel vargsi ka piimaga, et põsed võtaksid klaari juure.

Ta teadis ka, et lamamisega korjatakse rasva, see pärast ta veetis kõik oma vabad tunnid lebedes. Ei käinud jalutamas. See oli aeg, kus ta jäi kõigi oma tuttavate silmapiirilt kadunuks. Ta ei jalutanud, kuid hindas siiski värske õhu tähtsust, nuusutades jahedat tuult lahtise õhuakna all.

Proua märkas teenija kodus istumist. Mõtles, selles naisterahvas on noorusrõõm luhtunud, valud vaibunud — ei miski kisu teda linna. See oli ideaalne tüd-

ruk, kes ei tõmmanud meestega. Proua otsis inimesele meelelahutust, ütles:

— Juula, võiksid tulla minuga palvetundi.

— Sõidavad prouad autoga?

— Kardan, et keegi jääb alla — mu haige süda saaks erutada. Ei, ma lähen aeglaselt, jala.

Juula mõtles, kuis palvemaja on kaugel, mõtles, kuis seal tuleb seista püstigi — see kõik kurnaks inimest!

— Mis ma ikka tulen — eks te ole ennegi ilma minuta seal käinud.

— Tule, palveta, pärast on südamel nii hea . . .

— Mis pattusid mul on, kostis Juula, mõteldes, et on veel neitsi. — Kui ongi pattu, eks ma või siis koduski palvetada.

Laiskus on põrgu udu, mis viib inimese eksiteele, mõtles proua halvakspanevalt, väljus sõnalausumata pahasena. Juula jäi lesima asemele, pidama videvikutundi. Jäi hoidma oma noorust.

Kui härra saabus, oli Juula kärmesti jalul. Härra laskis talle vastu rindu nipsu ja küsis:

— Väljas sa ka ei käi, kavalere sul ka ei ole?

Juula punastus ja hakkas hingeldama.

— Kelle jaoks sa ennast hoiad? küsis härra ja lõi talle lahkelt plaksti allapoole taljet.

Juula ei lausunud sõnagi, läks oma nurka kardina varju. Ta oli nagu segane.

Härra siirdus tubadesse, vilistas seal. Istus kirjutuslaua taha, süvenes pabereisse.

Kui Juula meeled veidi rahunesid, tal oli kahju, et polnud osanud vastata härrale. Oleks võinud öelda: „hoian end teile”. Kohe südame pealt lausa välja. Mõtles, kui ta peaks veel küsima, ütlen ära. Puges kardina varjust välja, tegi nagu oleks asja tubadesse. Kuid nüüd härra ei tõstnud pead, nagu polekski Juulat

liikumask korteris. Tume vaevatudne kaevles teenija-tüdrukut hinget.

Möödua aastaid, proua hädaldaa põdurana, kuid ei surnud. Juula pesi end piimaga, kuid vananes siiski. Mõne aasta eest ta näos loikles veel puna. Nüüd kahvatus see, kustut, nagu kustut paratamatult ehapuna. Põsed löid kolletama nagu lehed. Eit muutut tigidakt. Haukut prouale vastu, kandit talle viha. Hommikuti viksit armunult hüglasaapaid ja ohkat. Härra oli talle lahkelt naljatav, kuid ei pannud enam kätt ta külge. Ei küsinud enam, kellele sa end hoiad. Nii see jäigi Juulal südameilt ütlemata. Elu läks hoopit teisiti, kui Juula oli mõelnud. Peale kümneaastat ootut, kui ta oli jõudnud üle kuuekümne, suri härra. Äkki ja ootamata. Proua ja teenija põlvitasid ta põrmu ees ning nutsid. Üks õnnetum kui teine. Puusärgit lamas ühe minevik, teise tulevik. Kortert oli külma hingut, akendes kumas rohelist sügiseha. Siin oli ebasõbralik õhustik.

Juulal kadut tuju teenida. Ta muutut rahatukt. Kippus ära. Märkat, et ta on raisanud siin asjatult oma otsustavad eluaastad. Kahetses, et on matnud enese siia. Istunud toas nagu vang, pole käinud inimeste hulgas. Nii ta pole saanud leida oma tulevast, on jäänud varju. Nuttit. Proua vaatata läbi musta loori haleda südamega teenijat ja oli liigutatud kaastundest. Kutsut Juulat palvelasse kergendama südant.

Eit aga hakkat panema oma asju kokku, ütlet:

— Ma lähen nüüd ära. Kaua ma ühet kohas ikka teenin.

— Sa halastaja, nüüd jätab ka tema mind maha! Nüüd sul vähem tööd, härrat meil enam ei ole — miks sa siit nüüd ära lähed?

— Tahan rahupõlvet, ütlet Juula. Kaua ma ikka saksu teenin.

Ta kolis linnas väikesesse üürituppa. See oli vanas majas, madala ning tillukese aknaga nagu vangla. Paremat ta ei jõudnud võtta. Uhkemat ta ei nõudnudki. Oli rahul sellegagi, sest see oli siiski üsna tema oma tuba. Ta ei põgenenud siia hämarusse nagu kloostrikambrisse pidama leinapõlve. Siin pidi algama uus elu. Pani väravapostile kuulutuse: „Noor või keskealine meesterahvas võib tulla kaasüüriliseks.“

Jäi ootama. Midagi head pidi olema tulekul. Korraldas toakest meeldivamaks nii, kuis mõistis. Ta korterit tuldi vaatama tõesti. Kaks esimest olid pikad mehed, neil tuli seista toas kumaras. Lagi peksis nende päid. See on nagu puusärk, ütles esimene ja põgenes. Siin ma jään küürakaks, ütles teine ja lahkus. Juulal oli valus, et hüljatakse tema kodu. Ta tundis selle päeva õhtul suurt tühjust, kahetses, et tulnud pangametniku lese juurest ära. Kui pimedus laskus tuppa, Juula mõtles surnud härrale ja püüdis oma madala akna kaudu vaadata taeva poole. Ta vana silm otsis seal tähte, otsekui kauget signaali oma endiselt isandalt ja salaarmsamalt. Kaotanud lootuse leida kasüürilist, ta otsis resigneerituna lohutust taevariigist. See polnud siiski soov surra, see oli endiselt pruudiunelm, nüüd vaid looritud nagu muinasjutuks. Nüüd ta soovis pangametniku prouale pikka iga siin maa peal, ise igatses peatset pääsu sinna üles oma endise härra juure. Valged pilved pragunesid nagu kevadjää, taevas tungis esile nagu must vesi. Juula vaatas kaht kõrvuti seisvat heledat tähte ning ta silma nõrgus liigutuspisar, otsekui vaadates altari ees pruutpaari — ennast peigmehega. Tähekiir mängles toapimeduses, Juula tundis enda ümber surnud härra hingust. See oli müstiline õhtu, mil taevas pani ta pimedada hinge lainetama valuliselt. Mida enam ta oma väikese akna kaudu taeva poole vahtis, seda enam ta väsis. Seda enam ta tundis, kuidas rahu laskus ta hinge. Ta pani oma käed

kokku ja — uinus. Unustatuna ja varjajäänuna suures maailmas.

Öösel ta nägi unes, Kristus tuli talle kaasüüriliseks. Valgetes riietes, sellistes, mis otse valgustasid pimedat toakest. Kuigi uus kaasüüriline ei avanud suud, naeratas vaid endaette tasahilju, Juula siiski taipas, et see pole mitte ainult kaasüüriline, vaid rohkem. See oli peigmees. Hämara murena liigahtas ta vanas ajus manitsevat pühakirja: kui peigmees saabub, siis põlegu neitsi lamp! Juula lamp oli pime ja tühi. Seal leidus küll tilgake õli, kuid taht ei küündinud selleni. Ehm läks musta varjuna läbi mõistuse. Kaasüüriline aga naeratas lohutavalt ja andestavalt ning Juula nägi, et tema lampi ei vajatagi, sest teine oli ise valgus. Ta iga riidevoldi vahelt hoovas nagu õndsust Juula hinge. Muidu kinnise peaga, tol ööl eit oli lahtise aruga taipama õndsalikku olukorda. Õndsus tuli sellest, et vanadus ei mänginud siin hävitavat rolli, kaotas oma hirmsa mõju. Taevane peigmees otsis vaid hinge ilu.

Hommikul eit istus voodiserval kaua, veel unenäo mõju all. Ta ei julgenud liigutada, kartes peletada järelund. Ta taipas, et Issand on käinud teda öösel katsumas. Oli nii hea.

Ta ei vajanud kaasüürilist.

Kuid kuulutus oli unustatud väravapostile. Öhtuhämaruses koputati uksele. Tööline vajas voodipaika.

Tea, kas see teile meeldib, ütles Juula lahtvalt, pime ja madal teine.

— Suured saksad elavad kõrgetes saalides, madalad madised peavad leppima madalaga, kostis mees ja jäi.

Meesterahva hõngu oli toas. Juula kaotas rahu. Ei vahtinud enam taeva poole, silmitses vaid meest. Lahtise suu ja vesiste silmega. Öösel ei saanud und. Ajas lahja soonelise kaela vaiba alt püsti, kuulatas magava mehe hingamist. Selles oli nagu midagi, mida ammu

tõotatud ja mis nüüd üsna ilmsi teostumas: Juula oma toas oma mehega! Soe pimedus oli täis tottrat romantikat. Mees magas raskelt, ei kahtlustanud, et maailmas leidub voodi kõrval valvavaid ööingleid.

Juula avaldas armastust kortsunud kätega. Püüdis korraldada sünget tuba paberlilledega ja sooja pliidiga mehele mugavaks. Paikas ta rebenenud tööriideid, pesi ta pesu. Tundis päeval igavust, ootas kaasiüürilise saabumist õhtul. Tõstis tema tulles lauale kuumateed, vahel pannkooke. Seda head ta sai mehele anda.

Kaasiüüriline vaatas eidele uuriva pilguga.

— Sa oled kuldse südamega naisterahvas, Juula, ütles mees. Sa oled vist kõik kosilased tagasi lükanud — ega sinusugune kullahunik muidu vanatüdrukus jää.

— Päh-äh, naeratas eit.

— Ega see üksiku inimese elu midagi väärt ole, jätkas mees. Tunnen seda omast käest. Pole mul naist ega kodu. Olen õnnetu mees.

— Sa võta siis naine.

— Mina võtaks, aga keegi ei tule mulle. Sina ehk tahad tulla?

— Sa ju ei taha mind saada.

— Miks ma sind ei peaks tahtma. Kust ma paremat inimest enam leian. Saame hästi läbi võõras-tena, aga eks ta oleks ilusam elada abielurahvana. Ma saaksin ka nurga, mida võiksin nimetada oma koduks. Koduks, kus mind ootab hoolitsev naine, sina, vana hea Juula...

— Sul ju nooremaid. Mina nüüd enam, vana kröbi, sulle kõlban.

— Nooremaid ma ei taha. Tahan niisugust emalikku hoolt, mida ainult sinu eas naine võib pakkuda. Sinuga elades mu süda ei saaks vaeva näha — sa ju mulle truudust ei murraks, Juulake?

— Päh-äh, mind nüüd keegi enam vaatab.

— Nii. Mis on, kui me päris tõega abielluksime?

— Päh-äh, sa teed ju nalja.

— Inimene, kas sa ei näe, et mul tõsi taga on! Sina oled just nagu mulle loodud, sina oled, nii ütelda, minu ideaal. Sa ei värvi ennast, ei aja moodisid taga, ega nõua mult kalleid pallikleite — ega Juulake?

— Päh-äh, mida mina nüüd enam pallikleidiga teen.

— No vaata! Niisugune kullatükk passib mulle. Saad sa aru nüüd, miks ma nooremaid ei taha? Näed sa, et minul sinuga tõsiseid mõtted on?

— Päh-äh, naeris Juula. Muud ei osanud tehaagi kui naerda. Hetk oli niisugune hea, mis nagu kõditas rõõmsalt naerule.

— Mulle on niisugust kibedasti vaja. Muidu ma ei saa eluialgi järje peale. Raha kulub käest, — pole, kes hoiab. Sina aga oskaks panna kõrvale. Miks sa ometi varem pole mu eluteele sattunud. Mul oleks nüüd niigi palju hinge taga, et saaks sõrmused ja laulatusülikonna. Nüüd võtab palju aega, enne kui saab nii palju kokku. Mina aga olen seda verd mees, et mis otsustan, seda kohe ka teen. Ma tahaks homme sõrmused ära tellida ja rätsepa juures käia. Kui mul aga seda raha hinge taga oleks.

— Ma võiks sulle anda — kui sa nalja ei tee. Mine sind tea...

— Mis ma sinult võtan. Eks see ole nagu minu kohus muretseda. See on nüüd küll, et kui me oleme otsustanud abielluda, siis nagu kõik ühine, mure ja vara.

Juula usaldas oma raha mehele. Miks ta ei pidanud seda usaldamagi — oma mehele! Kallimat polnud talle anda, sellega sai teda rõõmustada. Andmine tundus andjale hea.

Ta uskus nüüd unenägudesse vankumatult. Söe-

tolmune sadamatööline oligi too unenäo Kristus, kes tuli teda kosima. Jaan oli peigmehe nimi.

Järgmisel õhtul Jaan ei tulnud õigeks ajaks koju. Juula käis toapimeduses akna alt ukse taha. Ukse taga pingutas kehva kuulmisega kõrva: kas kostab koridoril tulekusamme, kas kuulda Jaani jala-astumist? Akna all vahtis tönksi silmaga tänavale, sinna, kus lanternavalgus: kas ruitab läbi rohelise gaasilaigu tuttav varjukogu, kas näha Jaani armast kuju kojutulekul? Tuld vilkus pliidi all, teekatel sumises keeda ammu, Jaan ei tulnud.

Juulal oli igav. Esmakordselt ta kannatas vist sellist teravat igavust. Ootas. Tahtis näha sõrmuseid, vaadelda ja tunda kihlasõrmust omaenda käes. Uinudagi sellega.

All lukutati paraaduks. Jaan ei tulnud. Pärgel, läks vist jooma, arutles eit. Küllap läks tuttavate sadamameestega pidama kihlapidu...

Maja jäi vaikseks, tänav tühjaks. Oli kesköö. Vaikiv ja salapärane. Juula kartis heita puhkama — äkki uinub ja ei kuule Jaani koputust. Istus voodil, väsinud ja tönks. Kuni uinus.

Kui ta virgus hommikul, teekatel oli külm. Külm tubagi — Jaanita. Valgus ja soojus oli eideski kustunud — ta hing oli pime, ta külmetas. Kannatas. Midagi oli juhtunud, millest vana mõistus ei saanud jagu, kuid mis seda umbsemalt vaevas südant.

Möödus päevi. Jaan ei tulnudki.

Pikaldase karmusega aeg sai jagu eide illusioonist, viimasest lootusest. Surus ta rumalasse pähe alasti tõe. See, mis juhtunud, kippus käima üle vana mõistuse. Muudest südamevaludest rääkimata teda valdas nüüd hirm oma tuleviku pärast, juba homse päeva pärast. Ta jääb nüüd nälga! Kui ta ei saa süüa, ta vananeb kiiresti! Langeb kokku. Nüüd, kus tal polnud

raha, temas tekkis esmakordselt idee: noorendada end paksukssöömisega.

Kaotanud usu Jaani tagasitulekusse, ta lukustas ukse ja läks käima mööda saksu, mööda tuttavaid. Istus kööginurkades ja hädaldas aeglaselt vanainimese jämeda häälega haledakõlaliselt, kuis üüripoiss viinud ta raha ära. Jätnud ta hoopis nälga.

Helded inimesed ohverdasid talle toidujätiseid. Hädaldades sekka ta sõi hommikust õhtuni. Ta maad-mööda lohisev must seelik lehkas enne, hakkas nüüd haisema hullemini. Kaotanud raha, ta tahtis võita tagasi oma nooruse. Teda naerdi. Siin ta totrus oli talle kasuks: ta ei osanud teha kunagi vahet, suhtutakse temasse tõsiselt või mitte. Tundes end vaesena, ta hakkas manguma omale vanu riideid, saapaid, katkiseid panne, tühje pudeleid, igasugu kõlbmata koli. See rämpsukorjamise kirg oli vist tütarlapse kaasa-vara soetamise moondunud instinkt. Varandust hankiv perenaine läks temaga kaotsi. Ta käis isegi mööda prügimägesid, tuues sealtki kaasa asju. Kust mujalt paljakstehtud vanainimene saabki rikastuda!

Kevadel ta kõndis linna taha nurmedele, tõi sealt sakstele kullerkuppe, jaanikanne, nagu kingiks oma vanast südamest. Saksad mõistatasid ta headuseta-guseid soove, andsid talle peenraha. Sügisel ta tuli seente ja marjadega. Alati ta tõi kaasa halbu lehku. Hoidis oma noorust, ei käinud saunas. Kehitas õlgu, keha kiheles.

Ta väike tuba muutus prügimäeks. Maja elanikud kirtsutasid koridoril nina, tulid haisupidi ta ukse taha. Teda hakati põlgama nagu tõve batsilli. Peremees tõstis ta kohtuga välja. Kui ta ühel õhtul tuli söögiretkelt, ta leidis oma korterist remonditöölised. Korter oli tühjendatud prügikasti. Juula oli nüüd hoopis koduta. Teda ei lastud enam selle väikese

akna juure, kust kaudu ta oli vaadanud taeva poole, või mille all ta oli oodanud Jaani.

Oli halb olla oma nurgata.

Talle saabusid rasked päevad. Ta viidi linna taha vanadekoju. Ta sai endale rohelisest sinelist jaki. Ta oli nüüd vanas eas sattunud nagu meesterahva sõduripõlve. Tuli elada kasarmuelu. Tuli alistuda distsipliinile, teha sundtöid. Teda viidi vägisi sauna. Ta oli tige, püüdis rabeleda vastu, kuid nad olid temast tugevamad. Tõstsid ta lavale kuumusse, vihtlesid teda. Seal ta pidi kaotama mõistuse, mõeldes, et nüüd leil teeb ta hoopis vanaks.

Nüüd ta on siis otsaga siin. Vaevalt ta nüüd enam mehele saab. Ometi ta nii kangesti seda soovis. Ülearusena ja tigidana ta elab oma mõttetut vanadust. Kasuta on möödunud ta elu. Ta on jäänud nagu kuhugi varju — sisurikas elu on liikunud teisal. Jah, nüüd, kus ta mälu kustumas, talle näib vahel, nagu oleks ta veetnud kogu oma ea siin linnataguses vanadekodus, eemal elust. Siin kõrvalises kohas võib sooja ilmaga istuda seina ääres pingil ja vaadata maanteele, kuid oodata pole kedagi. Juula õhtu kustub siin pimedusse.

SISUKORD:

Armastades pimedusse ,	5
Vasema käega	33
Vooruslik Mari	53
Luuletus hauatagusest armastusest	89
Varjujäänu	99